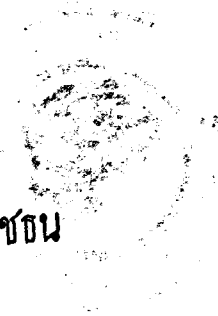

ประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาล

เข้าพรรษา สารท ออกพรรษา

ของ

พระยาอนุมานราชธน

กองวัฒนธรรม

กรมการศาสนา

(จัดพิมพ์ครั้งที่สาม ๒๕๒๑)

(เอกสารราชการห้ามขาย)

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ แจ้งว่าใครจะได้เรื่องประเพณีไทยเกี่ยวกับเทศกาล โดยเฉพาะเรื่องเทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลสารท และเทศกาลออกพรรษา ไปตีพิมพ์เผยแพร่ ข้าพเจ้าไม่ขัดข้องยินยอมอนุญาตให้นำเอาไปตีพิมพ์เผยแพร่ได้ตามประสงค์ เพราะประเพณีก็คือวัฒนธรรมของชาติ เมื่อสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณีสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ จะจัดตีพิมพ์ออกเผยแพร่จึงนับว่าสมควรอย่างยิ่ง

ประเพณีคือสิ่งที่ประพฤตีสืบ ๆ กันมา จนลงรูปเป็นแบบเดียวกัน เพราะฉะนั้นประเพณีส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะเป็นปรัมปรา อย่างที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า tradition จะขอใช้คำว่าปรัมปราคติ ปรัมปราคติมีลักษณะเป็นอัตนัย (Subjective) คือมีอยู่ในวิถีความคิดและความรู้สึกในตัวเรา เมื่อคิดหรือรู้สึกอย่างไรก็สำแดงออกนอกตัวเราเป็นแบบเดียวกันในส่วนรวมแล้วสืบ ๆ กันมา เกิดเป็นประเพณี (Custom) ขึ้น ซึ่งแยกออกได้เป็น ๓ ลักษณะ

คือ จารัตประเพณี เกี่ยวกับเรื่องผิดถูกหรือชั่วทางจารัต
ศีลธรรม ขนบประเพณี เกี่ยวกับเรื่องวางโดยตรงหรือ
โดยปริยาย เป็นขนบหรือระเบียบแบบแผนขึ้นไว้ และ
ธรรมเนียมประเพณี เกี่ยวกับเรื่องถือเป็นธรรมเนียมกัน
มาเท่านั้น ไม่ถือว่าชั่วทางศีลธรรมหรือวางเป็นขนบ
ขึ้นไว้ ประเพณีทั้ง ๓ ลักษณะนี้ ถ้าวิเคราะห์เป็นแนว
ความรู้ บ่อมีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ แต่จะจัดเข้าอยู่ใน
ลักษณะไหน ก็จะต้องเอาปริมปราศติของแต่ละต้นเข้า
ประกอบพิจารณาด้วย เพราะแต่ละต้นมีสิ่งแวดล้อมทาง
ภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมไม่เหมือนกันทีเดียว

สิ่งใดที่เรารักและหวงแหน ก็เพราะรู้สึกว่ามัน
มีค่าเป็นคุณมีประโยชน์แก่ตัวเรา จะมีมากมีน้อยเท่าไรก็
แล้วแต่จะกำหนดให้เป็นค่าให้แก่สิ่งนั้น ยกตัวอย่าง ชาว
ไทยที่นับถือพุทธศาสนามีศรัทธาอย่างกล้าแข็ง ไม่ยอม
ให้ใครมาลบหลู่ดูหมิ่น ก็เพราะพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ค่ายิ่ง
แก่จิตใจและความเป็นปรัตติสุขของตน ชาวไทยที่นับถือ
ศาสนาอื่นก็มีความรู้สึกเห็นคุณค่าอย่างยิ่ง ในศาสนาของ
เขาเป็นทำนองเดียวกัน คราวนี้เมื่อว่าถึงเรื่องประเพณีก็

มีความเป็นไปได้ในลักษณะอย่างนั้น คือทุกประเพณีก็มี
 “ค่า” ของแต่ละประเพณีไม่มากนักน้อย แล้วแต่ความ
 รู้สึกของคนในสังคมนั้น เพราะฉะนั้นในการแก้ไขปรับปรุง
 เรื่องประเพณี ให้มีความเจริญก้าวหน้า จึงอยู่ที่รู้จักว่า
 อะไรเป็นค่า หรือสาระของประเพณีนั้น แล้วปรับปรุง
 เสริมสร้าง โดยถือเอาค่าของประเพณีเป็นรากฐาน เพื่อ
 ความมั่นคงถาวรของสิ่งที่ปรับปรุงและสร้างขึ้นใหม่ แต่
 การที่จะรู้จักค่าของประเพณีขึ้นได้ ก็ด้วยรู้ที่มาและการ
 คลี่คลายเป็นพัฒนาการของประเพณีว่ามาเป็นมาได้อย่างไร
 เพราะฉะนั้น หนังสือประเพณีที่ข้าพเจ้าแต่งขึ้นนี้ จึง
 มีความมุ่งหมายในข้อที่กล่าวมาข้างต้น และข้อความที่
 ข้าพเจ้านำมาบรรยายในส่วนที่บอกพร้อมก็คงมี เพราะข้อ
 ความที่นำมากล่าวไว้ ถ้าสอบสวนได้ความหมดจด ก็มี
 ถูกมากกว่าผิด ถ้าได้มาบอกพร้อม ข้อความที่นำมาบรรยาย
 ตลอดจนการวิเคราะห์เรื่อง ก็ย่อมจะบอกพร้อมด้วย ตาม
 ส่วนสัมพันธ์ของเรื่องที่สอบสวนได้มา ในที่นี้ข้าพเจ้าขอ
 อธิบายโอกาสขอบคุณท่านโบราณจารย์ ที่แต่งเรื่องต่าง ๆ
 เกี่ยวกับประเพณีไทย ซึ่งข้าพเจ้าได้อาศัยเป็นแนวทาง

ตลอดทั้งท่านที่นับถือและมิตรสหายซึ่งมีอยู่มากท่าน ที่
ให้ความรู้เรื่องเหล่านี้แก่ข้าพเจ้าไม่มากนักน้อย ขอท่านจง
ได้รับความขอบคุณอย่างสูงจากข้าพเจ้าไว้ในบัดนี้ด้วย

ความรู้ที่ข้าพเจ้าได้มาทั้งในทางหนังสือและทางบอก
เล่าเท่ากับเป็นมรดกสังคมหรือวัฒนธรรมซึ่งข้าพเจ้าได้รับ
ไว้ และตกเป็นหน้าที่ข้าพเจ้าจะต้องปรับปรุงและเพิ่มเติม
ของตนเองลงไปด้วยให้เข้ากับสมัยของตน เพราะฉะนั้น
ข้อความใด ๆ ที่มีอยู่ในหนังสือนี้ มีผิดมีบกพร่องอย่างไร
บ้าง ก็เป็นเรื่องของข้าพเจ้าผู้เดียว และตกเป็นหน้าที่
ของคนรุ่นหลังจะปรับปรุงเพิ่มเติมอย่างไรในสมัยของท่าน
แล้วแต่จะเห็นดี ข้าพเจ้ามีหน้าที่เป็นผู้รับมรดกสังคมไว้
ก็ต้องปรับปรุงส่งเสริมให้ก้าวหน้าตามที่ข้าพเจ้าคิดเห็น
และถ่ายทอดไว้ให้คนรุ่นต่อไป จะรับมรดกนี้ไว้ โดย
ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นและเหมาะสมแก่สมัยอย่างไร หรือ
จะทิ้งขว้างมรดกอันเป็นปรมิปรากตินี้เสียก็ได้ แต่
ปรมิปรากติและวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ถ้าผู้ใดมี
แต่ปัจจุบัน ไม่มีอดีตเป็นหลักฐาน ผู้นั้นเป็นคนเกิด

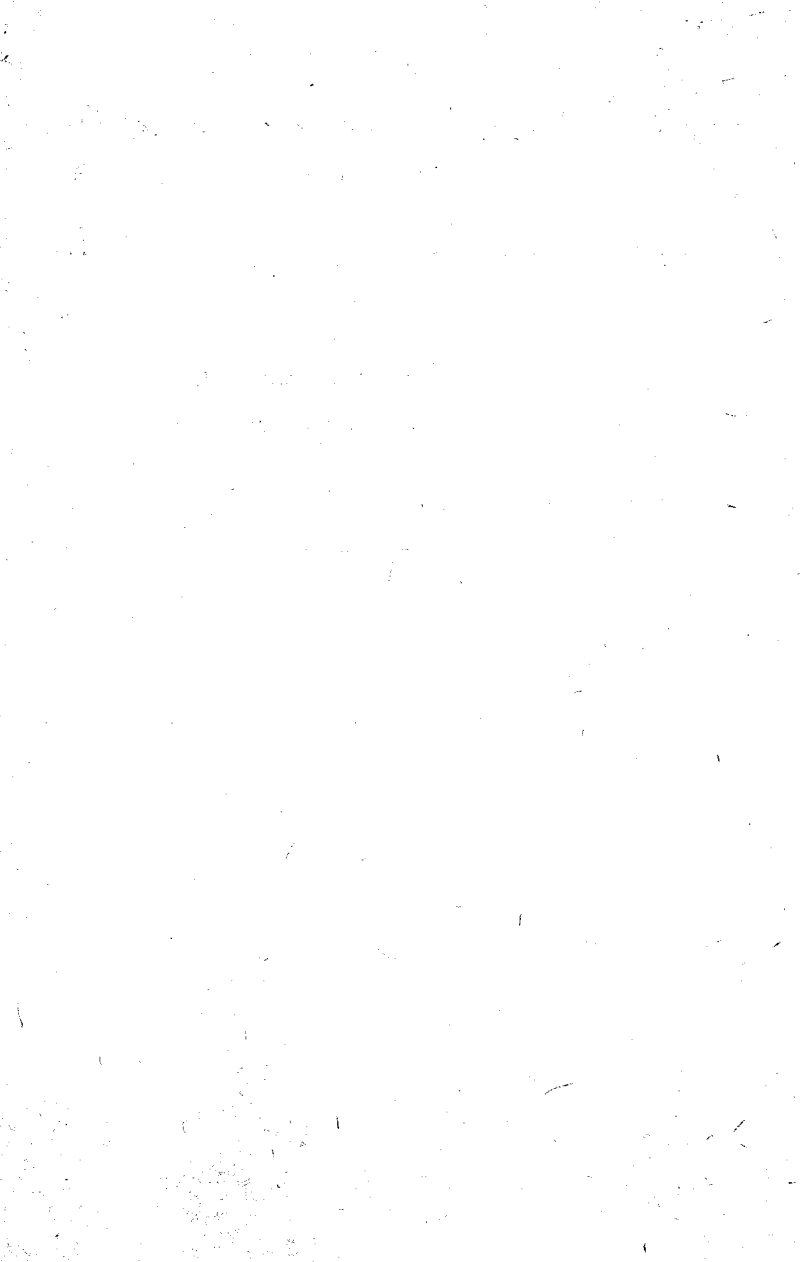
โหม่อยุร่าไป ไม่มีวันเคิบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นได้ และก็นึก
 ไม่เห็นว่าปัจจุบันจะมีขึ้นได้อย่างไร ถ้าไม่เกิดจากอดีต
 และอนาคตจะมีได้อย่างไรถ้าปัจจุบันไม่รู้จักเป็นอดีตบ้าง

เสฐียรโกเศศ

(พระยาอนุমানราชชน)

๓๐ กันยายน ๒๕๐๐

เทศกาลเข้าพรรษา

“ถึงเดือนแปดแฉดอับพายัพณ

ฤคฺคตพระพรรษาเข้ามาขวาง

จวนจะบวชเป็นพระสละนาง

อยู่ห่างเหินเห็นกันเมื่อวันบุญ ฯ

“ประดับพุ่มบุปผาพฤษากระถาง

รูปเรดช้างโคควายขายกันวัน

ตุ้กตาเจ้าพราหมณ์งามละมุน

ต้นพิกุลณิจตุตจวิง ฯ

“ต้นไม้อทองเสาธงหงส์ขง

คู่ส่ลิ่งเขาขายพวกขายหญิง

อุณรุทหยุดกินนระอะอันพรง

มีทุกสิ่งขอมาบุชาพระ ฯ”

ข้อความข้างบนนี้มาจากเรื่องนิราศเดือน กล่าวถึง
เทศกาลเข้าพรรษา ซึ่งเริ่มตั้งแต่กลางเดือน ๘ ไปสิ้นสุดลง

ในกลางเดือน ๑๑ เป็นระยะเวลา ๓ เดือนพอดี ระหว่างนี้
 ฝนกำลังตกชุก ถ้าว่าถึงท้องดินในชนบทก็ไปไหนมาไหน
 ไม่สะดวก นอกจากจะใช้เรือ เพราะถนนหนทางเป็นโคลน
 เล่นไปหมด ท้องฟ้าหาเวลาปลอดโปร่งแจ่มใสไม่มีใครได้
 มีแต่มีดครีมนักแคคอปป์กับฝน เห็นเมฆตึ้มดำมีตลอยกันมา
 จากทิศตะวันตกกลายเป็นทิว บัดเดียวฝนก็โปรยชูลงมาพักใหญ่
 แล้วแตกออก ประเดี๋ยวเดียวแตกหุบกลับพยับมีด ฝนเท
 ลงมาอีกชูลูกใหญ่แล้วก็โปรยลงมาเป็นฝอย หนักบ้างเบาบ้าง
 ไม่ขาดเม็ด เป็นละอองน้ำชุ่มชื้นไปหมด ลางเวลาฝนตก
 หนักเป็นพัก ๆ ทั้งกลางวันกลางคืน ตกแฉะกันวันยังค่ำ
 ท้องฟ้าฉ่ำหลาย ๆ วันติดกันไปก็มี เวลาอย่างนี้เป็นคราว
 ไถคราวหว่านและคราวดำ การทำนาจะได้ผลอุดมสมบูรณ์
 หรือขาดแคลนก็อยู่ที่ชะมักเข้มข้นกัน สำคัญอยู่ในตอนนั้น
 ชาวบ้านไม่ว่าหญิง ชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ ต้องมีหน้าที่ระดม
 กันทำงานอย่างหนักทุกคน ต้องตากแดดกรำฝนคลุกอยู่กับ
 โคลนตมตลอดทั้งวัน ไม่มีใครไปไหนมาไหนโดยไม่จำเป็น
 เพราะเสียงานเสียการทำมาหากิน และถนนหนทางก็เป็น
 โคลนเป็นหล่ม ลางแห่งน้ำท่วมสูงถึงบันเอวก็เคยมีเรื่องสนุก

รื่นเร็นับแต่วันสิ้นสงกรานต์แล้ว และตลอดไปในฤดูกาล
 เข้าพรรษาจึงไม่มี มีก็แต่แต่งงานทำบุญเป็นครั้งคราวเท่านั้น
 เช่นหล่อเทียนเข้าพรรษา ซึ่งในลางท้องถิ่นเช่นภาคอีสาน
 เขามีแห่แห่นประหวดประชันกันอย่างสนุกสนาน แต่ก็เป็น
 งานชั่ววันเดียว นอกนั้นมีเรื่องถวายผ้าจำนำพรรษา “ซึ่ง
 ตามประเพณีของชาวบ้านที่ทำกันอยู่สมัยนี้ ทำกันเป็น
 สองอย่างอย่างหนึ่งเป็นของเจ้าภาพคนเดียว อย่างหนึ่ง
 เป็นการเรียไรคือทายกหัวหน้าแจกฐิกา หรือป่าวร้องพวก
 ชาวบ้านให้ช่วยกันรับไป พอเท่ากับจำนวนพระสงฆ์ ส่วน
 ผ้าที่จะถวายนั้น มิได้จำกัดให้เป็นอย่างเดียวกัน จะเป็นผ้า
 ไตรจีวรก็ได้สุดแล้วแต่ศรัทธา ลางที่ก็มีไทยธรรมอื่น ๆ
 เป็นบริวารเมื่อถึงกำหนดนัดแล้วทายกและชาวบ้านก็พากัน
 นำผ้าและเครื่องไทยธรรม ไปพร้อมกันในที่อันสมควร
 มีในโบสถ์เป็นต้น เมื่อพระลงมาประชุมกันแล้ว ถ้าเจ้า-
 ภาพคนเดียวมีไทยธรรมเหมือน ๆ กัน ก็ถวายเรียงไป
 ที่เดียว ถ้าเป็นการป่าวร้องถึงต้องจับสลาก ทายกหัวหน้า
 ว่าถวายให้ผู้อื่นว่าตาม” (จากหนังสือวิธีทำบุญของ
 หอสมุดแห่งชาติ)

ประทีปจํานำพระวรวงษา

“ฝ่ายมหาชนประชาชนชายหญิงในตระกูลต่าง ๆ ทัว
ไปทั้งพระราชอาณาเขตชั้นเทศสีมา ประชุมกันเป็นพวกเป็น
เหล่าตามวงศ์คณาญาติ ต่างตกแต่งกรัษกายประกวตกัน
แห่เทียนจํานำพระวรวงษาของตน ไปทางบกบ้าง เรือบ้าง
เสียงพิณพาทย์ฆ้องกลองสนั่นไปทุกแห่งตำบล เอิกเกริก
คัวยประชาชนคนแห่กันดู ทั้งทางบกทางน้ำ เป็นมหา
นักขัตฤกษ์

“แล้วเชิญประทีปจํานำพระวรวงษา เข้าตั้งในอุโบสถ
วิหาร จุฬามณีนุชาพระรัตนตรัยสิ้นไตรมาสสามเดือนทุก ๆ
อารามราษฎร์

ข้อความข้างบนนี้ คัดเอามาจากเรื่องนางนพมาศ
กล่าวถึงเรื่องแห่เทียนจํานำพระวรวงษา ว่าเป็นที่เอิกเกริกสนุก
สนานยิ่งนัก ทุกวันนี้ไม่เคยเห็นแห่เทียนในกรุงเทพฯ เห็น
จะทํากันเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่สะดวกคัวยประการ ทั้งปวง
หากจะมีทํากันบ้างก็คงเป็นในที่นอกกรุงออกไป เทียนจํานำ
พระวรวงษานั้นตามที่ทราบว่าเป็นวัดหลวงก็พระราชทาน
เทียนของหลวงไปจุดคัวยไฟหลวง ไม่มีการแห่แหนอย่างไร

อยากทราบเรื่องตอ้งดูในหนังสือ พระราชนิพนธ์ เรื่องพระ-
 ราชพิธี ๑๒ เดือน ว่าถึงวัตรราษฎร์เหมือนจะไม่มีพิธีอะไร
 นอกจากนำเทียนไปจุดในโบสถ์เท่านั้น และคงไม่ได้จุดกัน
 ตลอดไปถ้วนไตรมาสเหมือนกันในเรื่องที่นางนพมาศกล่าว-
 ไว้ ใครรู้ว่าประเพณีแห่เทียนจำนำพรรษาคงที่นางนพมาศ
 พรรณนาไว้ยังจะมีตกค้างเหลืออยู่ในท้องถิ่นชนบทบ้างหรือ
 ไม่ เพราะถิ่นเหล่านั้นย่อมเป็นสถานพิพิภักดิ์แห่งชนบ
 ธรรมนิยมประเพณีของเก่า มีประโยชน์แก่นักศึกษา
 เรื่องวัฒนธรรมไทยไม่น้อย เรื่องอย่างนั้นนับวันจะเสื่อม
 และกลายไปตามเหตุการณ์แห่งความเจริญ ถ้าได้จดเอาไว้
 ก็จะได้ ก็พอดีที่พระเทวาทินิมิต (ฉาย เทวาทินิมิต)
 ยังจำได้ถึงเรื่องแห่เทียนเข้าพรรษาทางภาคอีสาน จึงขอ
 ร้องช่วยเล่าให้ฟัง เพราะเท่าที่เคยอ่านเรื่องซึ่งมีผู้เรียบเรียง
 ไว้ยังไม่จุใจ เรื่องที่พระเทวาทินิมิตเล่าให้ฟัง มีดังต่อไปนี้

ก่อนถึงเข้าพรรษาประมาณเดือนหนึ่ง คือในเดือน ๗
 ทายกของวัดในละแวกหมู่บ้านจัดการเรียโรช^{๕๕}ผิง เมื่อได้พอ
 แล้วชาวบ้านก็ช่วยกันทำพิธีหล่อเป็นเทียนในบริเวณวัด มี
 ขนาดแล้วแต่จำนวน^{๕๕}ผิงที่ทำได้ ลางที่มีขนาดใหญ่วัดผ่า-
 ศูนย์กลางอยู่ในราว ๒๕ เซ็นต์ สูงตั้ง ๒ เมตร ก็เคยมี

จุกได้ตลอดไปทั้ง ๓ เดือนก็ไม่หมด รูปเทียนนั้นเป็น ๘
 เหลี่ยมบ้าง เป็นรูปกลมบ้าง หล่อเสร็จแล้วช่วยกันตกแต่ง
 ประดับประดาเทียนให้งดงาม ด้วยลวดลายกระดาษทอง
 ลงเล่มทำลวดลายด้วยสีลงในตัวแล้วปิดทองคำเปลว มีเชิง
 รองทำด้วยไม้จริงเสร็จแล้วก็เก็บรักษาไว้ แต่ส่วนมาก
 มักทำแล้วเสร็จในวันเท่านั้นเอง เป็นอย่างปลุกพระเมรุทอง
 ทำแล้วเสร็จก่อนวันงาน นานวันเครื่องประดับ หมองหมด
 ไม่งาม ถึงวันเพ็ญเดือนแปดก่อนเข้าพรรษาวัน ๑ เวลา
 กลางคืนนำเทียนมาตั้งในประรำ ซึ่งปลุกขึ้นโดยเฉพาะ
 ในบริเวณวัด ทำการฉลองเทียน มีสวดมนต์เย็นฉนั้นเข้า
 กันตามธรรมเนียม กลางคืนมีมหรสพแล้วแต่จะมีหามา
 ถึงเที่ยงคืนเล็ก งานกลางคืนอย่างนี้เขาใช้จุกได้ข้าง
 รุ่งเช้าวันแรกเข้าพรรษาเลี้ยงพระที่ สวดมนต์ตอนเย็น
 ฉนั้นเข้าแล้วชาวบ้านก็เตรียมเทียนออกแท้ เอาบรรทุก
 ขึ้นรถซึ่งใช้ล้อเกวียนแทนล้อรถ มีแคร่วางบนล้อต่อเป็น
 ราชรถ เครื่องตกแต่งแล้วแต่ความคิดของนายช่าง
 เป็นบุษบกก็มี เป็นราชรถโถงก็มี เป็นรูปสัตว์หิมพานต์
 หรือรูปนักษัตรก็มี บนรถนอกจากเทียนซึ่งตั้งอยู่กลาง
 มีเครื่องประกอบ ทำเป็นรูปหุ่นหรือรูปอื่น ๆ แล้วแต่

ความคิดของช่าง ส่วนมากเป็นรูปเกี่ยวกับเรื่องในชาตกรณนี้ใช้คนชักลากอย่างชักพระ เพราะถือว่าได้บุญ มีคนตีปี่พาทย์ หรืออย่างอื่น ๆ กรีกกรั้นไปในขบวนแท้ การแท้เทียนนั้น ขบวนหนึ่ง ๆ ก็เป็นของหมู่บ้านหนึ่ง ๆ เป็นแท้ประกวดชิงรางวัลกัน แท้ไปรวมกันที่สนามชุมนุมชนในที่ซึ่งแล้วแต่จะนัดหมายกัน ถึงที่แล้วก็เจ้าหน้าที่เป็นกรรมการมาตัดสินให้รางวัล รางวัลที่ ๑ ไตรแพรเต็ม ๑ ไตรรางวัลที่ ๒ ไตรผ้าเต็ม ๑ ไตร รางวัลที่ ๓ ไตรผ้าแบ่ง ๑ ไตรระหว่างนั้นมหรสพต่าง ๆ ของใครมีไป ก็ไปเล่นฉลองที่หน้าเทียนของตนอยู่จนถึงเวลา ๑๓.๐๐ น. ต่างก็แยกย้ายแท้กลับนำเทียนไปยังวัดของตน ถึงวัดแล้วนำเทียนเข้าไปในโบสถ์ที่เดียว ตั้งไว้หน้าพระประธาน เป็นอันเสร็จพิธีแท้เทียน กลับบ้านกัน ตกเวลาระหว่าง ๑๕ นาฬิกา ถึง ๑๖ นาฬิกาชาวบ้านเตรียมเครื่องไทยธรรมเป็นกรวยใบตองกันแหลมก็มี เป็นอย่างของพลูก็มี ในกรวยบรรจุหมากหน่วยพลูใบและยา พร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียนสำหรับถวายพระแล้วจัดแจงอาบน้ำแต่งตัวกันอย่างประกวดประชันเท่าที่จะมีหาเอามาแต่งได้ ใครมีเครื่องหยองทองคำอะไรก็แต่งมาอวดกันการแต่งอย่างนี้อยู่ในพวกสาว ๆ และเด็ก ๆ ส่วน

ผู้ใหญ่ก็แต่งงานตามธรรมดา แต่งตัวเสีจนำของไทยธรรม
 ใส่ภาชนะต่าง ๆ แล้วแต่จะหาได้ นำไปที่ลานวัด ชาววัด
 จัดปูเสื่อให้นั่งเป็นสองแถวเว้นระยะกลางราว ๒ เมตร
 เป็นทางไปสู่อุโบสถ ถ้าเสื่อวัดไม่มี ชาวบ้านก็ถือเอาไป
 ถ้วยเสื่อของใครก็ของใคร พระในวัดเดินมาตามทาง
 ระหว่างนั้นเดินเรียงสอง ชาวบ้านก็ถวายเครื่องไทยธรรม
 พระรับแล้วเดินเข้าโบสถ์ ผู้ใหญ่ซึ่งมีอาวุโสหรือสมภาร
 เจ้าวัดจุดเทียนเข้าพรรษา และทำพิธีเข้าพรรษากันตาม
 ธรรมเนียม พิธีนี้เรียกว่าใส่บาตรกรวย แต่ไม่ใช่บาตร
 กรวยรับถ้วยยาม เป็นตอนที่หนุ่ม ๆ สาว ๆ ชอบนัก
 เพราะว่าหญิงสาวจะมากันถ้วนหน้าทุกครัวเรือน เป็นชุม-
 นุมมหาสนธิบาตของชาวบ้านเป็นโอกาสพวกหนุ่ม ๆ ได้ดู
 พวกสาว ๆ ไม่ใช่แต่แห่งเดียวอาจไปดูได้หลาย ๆ แห่ง
 ส่วนพวกสาว ๆ ก็มีช่องจะแต่งตัวสวย ๆ อวดพวกหนุ่ม ๆ
 เป็นเรื่องเขาชมเราและเราชมเขาสบายใจ! อย่างนี้เอง
 ไม่สนุกแล้วจะไปสนุกที่ไหนเล่าเป็นความสนุกอย่างเรียบ ๆ
 ง่าย ๆ ของชาวชนบท เพราะยังไม่มีสถานที่ลีลาศ ส่วนพระ
 ที่รับกรวยไว้รุ่งขึ้นจะแบ่งและนำไปบูชาสักการะสถานที่ศักดิ์-

สิทธิ์ หรือคู่สวคอุปัชฌาย์เป็นต้น จะไปวัดไหนก็ได้ตาม
ใจแล้วแต่จะนับถือ

เมื่อรู้เรื่องประเพณีการแห่เทียนจำนำพรรษา ของ
ถิ่นชนบทดังนี้แล้ว กลับไปอ่านเรื่องที่มีกล่าวไว้ในหนังสือ
นางนพมาศ ก็เห็นภาพความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษเรา
ครึ่งกระโน้นได้แจ่มแจ้งขึ้น เห็นทีเดียวว่า ความ
สนุกสนานร่าเริงใจในสมัยโบราณ ย่อมเจือปนไปด้วยการ
บุญการกุศลเป็นส่วนมาก จะหาอะไรที่ให้ความพร้อม
เพรียงกันยิ่งไปกว่านี้เป็นไม่มีข้าพเจ้าลองหลับตานึกถึงวัดใน
ชนบทเมื่อตอนบ่ายในอุคมคติของข้าพเจ้า นึกแล้วรู้สึกสบาย
ใจเย็นใจชอบกล เห็นจะเป็นเพราะด้วยความสงบเงียบ
ของวัด จะมีเสียงมาทำลายความสงบแต่รบกวนบ้างก็เป็นครั้ง
คราว เพียงเป็นเสียงเด็กท่องหนังสือดังแจ้ว ๆ ยืนโหวก ๆ
มาแต่ไกล เลื่อนลอยมาตามลมเป็นระยะ ๆ ไม่ถึงกับจะทำให้
ให้เกิดความรำคาญ นาน ๆ เสียงนั้นก็พลันเงียบหายไปเอง
ความสงบเงียบเชียบก็กลับคืนมาครอบงำตามเดิม กระทำ
ให้มีความวิเวกวังเวงใจอีก เวลานี้พระผู้เป็นอาจารย์ท่าน
จำวัด พอกาว่าอาจารย์หลับ เด็กก็เงียบ หยดท่อง

หนังสือ และเป็นเวลาที่ไม่มีการไปมาหาสู่ พระผู้เป็น
 อาจารย์ ข้าพเจ้านึกเห็นลานวัดร่มรื่นด้วยเงาไม้ต้นใหญ่
 มีพื้นเป็นทรายโล่งเตียนสะอาดสะอาดอัน เสียงลมพัดกิ่งซ้อ ๆ
 มาเป็นคราว ๆ กระทบถูกใบโพปลิวพลั่วสะบัดลู่ไปตามลม
 เกิดเสียงดังกราว ๆ ซ่า ๆ เป็นจังหวะ สอดประสานกับ
 เสียงกระดังที่ซ้อฟ้าและเสาหงส์ จิตก็พะวงกระหวัดไปถึง
 ข้อความตามที่มีพรรณนาไว้ในหนังสือเรื่องบุณโณวาทคำ-
 จันท์ ที่ชอบอ้าก้นบ่อย ๆ และจำกันได้ว่า

“ใบโพธิ์สุพรรณห้อย ระบายย้อยบ่วงรัง

ลมพัดกระดังดัง

เสนาะศัพทอลเวง

เสียงดุจสังคีต

อันดังดีดประโคมเพลง

เพียงเทพบรรเลง

ระเร่ยจับระบำถวาย”

ฟังเพราะและเย็นจับใจจริง ๆ หนังสือแต่ละที ๆ เป็น
 วรรณคดีได้ด้วยกันนี้ เพราะเป็นเรื่องราวรู้สึกเห็นด้วยใจไม่
 ใช่ว่าเห็นด้วยตา ข้าพเจ้าแลลอสอดสอคล้ายไปที่ได้ฤกษ์ ฤ
 สะอาดเตียนน่านั่งเล่น ไม่สกปรกโสมมมีน้ำครำจำแฉะ
 เหมือนอัป ๆ ถ่ายเทและทิ้งอะไรลงไปไม่เลือกทิ้งที่เคยเห็น
 ในลานแห่ง แม้มีกระบุงตะกร้าหรือเศษชอนท่อนไม้ ก็จัด

วางเรียงไว้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่เกะกะรกรุงรังยุ่งสุมพ
 สมแล้วที่เรียกว่าอย่างนี้เป็นอาราม เป็นแบบอย่างของ
 ความมีระเบียบเรียบร้อย ถึงเวลาวัคมีงาน เช่นการแห่
 เทียนเข้าพรรษาตั้งพรรณามาข้างต้น ในลานวัดจะสับสน
 แออัดไปด้วยชาวบ้านร้านถิ่น ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่และเด็ก
 ต่างพากันมาเพื่อการสนุกและการบุญ ข้าพเจ้านึกเห็นเป็น
 ตูเป็นตะเห็นผู้เฒ่าผู้แก่จงลุกจงหลานพากันเข้าไปใน
 สถานศักดิ์สิทธิ์อย่างสงบเสงี่ยม มั่นอยู่ด้วยศรัทธา แต่พวก
 หนุ่ม ๆ นั้นพากันเตรเป็นหมู่ ๆ เสียงหัวร่อต่อกระซิกยั่ว
 เย้ากันอย่างกะนองเบิกบานสำราญใจ สำราญใจเพราะได้
 เห็นสวย ๆ งาม ๆ ต้องตาต้องใจ ส่วนหญิงสาว ๆ นั้นเล่า
 จะให้พรรณนาว่าอย่างไรดี ต้องกล่าวรวม ๆ ว่ามีความ
 สวยทั้งนั้น ความจริงผู้หญิงสาวย่อมสวยทุกคน สวยเพราะ
 ความเป็นสาวสวยเพราะแต่งตัวถูกต้องตามวัฒนธรรม
 สวยเพราะมีกิริยามารยาทสงบเสงี่ยมและยิ้มแย้มแจ่มใส
 ละมุนละไมเป็นไปอย่างเจียบ ๆ ไม่โลดโผนจนเหลือรับ
 ข้าพเจ้าหลักตานึกต่อไป เห็นในลานวัดบริเวณที่มีงานไม่
 พบพานพวกปลาหมึกหอยแครง ถั่วลิสง และอะไร ๆ
 ในพวกพรรคนั้น มีผู้นั่งยอง ๆ แง่งแย่ง อ้าปากกว้างกิน

กันอยู่ข้างหาบอย่างเปิดเผยเพราะในถิ่นชนบทที่ข้าพเจ้าเคยเห็น เขากินกันเป็นเวลาถ้วยหาซื้อกินไม่ได้ ไม่มีใครขายถ้าจะต้องหามาเลี้ยงดูกัน ก็มักเป็นขนมจีนน้ำยาและลอคช็องน้ำกะทิเป็นของกินชั้นหน้าชั้นตาในชนบท ดูเหมือนจะมีอยู่เท่านั้น ไม่เคยเห็นเปลือกกล้วยลิสง ชานอ้อย เปลือกหอยแครง ใบตุงใบตองทั้งของไว้กลั่นกลาดทั่วไปในสถานที่อย่างไม่เกรงใจคนรำคาญตา สงสัยว่าเดี๋ยวนี้ การนำของกินไปขายในงานวัดตามชนบทเห็นจะมีบ้างแล้ว ที่ไหนเจริญที่นั่นก็ต้องมี แล้วความรกละเออะก็คงจะมีถ้วยเป็นเงาตามตัว เพราะนิสัยของคนย่อมถือเอาความสะดวกสบายเข้าว่า จึงต้องศึกษาอบรมกันในทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยขึ้นต่อสิ่งที่สะอาดหมดจดเป็นระเบียบเรียบร้อยถึงาม ข้าพเจ้านึกว่าถ้าจะพรรณนาต่อไปก็คงนึกอะไรอื่น ๆ ได้อีกมาก จึงจะขอยุติความนึกเห็นสภาพความเป็นอยู่ของวัดกับชาวบ้านในชนบทไว้เพียงนี้ กลับไปเล่าเรื่องแท้เทียนจำนำพรรษาต่อไป

การแท้เทียนจำนำพรรษา และการตักบาตรกรวย
แต่ก่อนนี้จะมีในกรุงเทพ ฯ บ้างไหมหนอ เมื่อเป็นเด็ก

อยู่ก็นึกไม่ออกว่าเคยเห็น สอบถามท่านที่สูงอายุกว่าก็
บอกว่าไม่มี ถ้าจะเคยมีก็เห็นจะสูญไปเสียนานแล้ว

มีเรื่องเกี่ยวไปถึงเทศกาลเข้าพรรษาที่จังหวัดนครศรี-
ธรรมราช ซึ่งสมควรนำมาเล่ารวมในที่นี้ด้วย ข้าพเจ้า
ไปเที่ยวงานวันแม่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อกลางเดือน
สิงหาคม ๒๔๘๖ มีโอกาสเลยไปเที่ยวอำเภอปากพนัง ใน
วันต้นของวันเข้าพรรษา ก็ประทับใจเห็นราษฎรใน
อำเภอนั้นหมู่หนึ่งแท้เทียนจำนำพรรษา ที่จริงจะเรียกว่า
แท้เห็นจะไม่ได้ เพราะไม่มี ป้าพาทย์รัตตะโพนไปนำขบวน
นอกจากมีผู้หญิงและผู้ชายแก่ ๆ กลางคนเดินถือเทียนและ
ของไทยธรรมไปกันเป็นแถว ๆ เท่านั้น ดูแล้วไม่สู้ได้ความ
รู้อะไรนัก จะหาโอกาสตามไปดูถึงที่วัดเพื่อหาความรู้ต่อไป
เวลาก็ไม่ให้จึงได้ความรู้แต่เพียงว่าเขาไปกันเป็นแถว ๆ
อย่างเท่านั้น รุ่งขึ้นมีโอกาสดตามผู้ใหญ่ไปนมัสการ
พระธาตุที่วัดพระมหาธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช เวลาไป
ตอนเช้าราว ๙ นาฬิกา เมื่อเดินผ่านไปตามระเบียบรอบองค์
พระธาตุ ซึ่งเขาเรียกกันว่า เวียง และเรียกพระพุทธรูปที่ตั้ง
เรียงรายอยู่ว่าพระเวียง เห็นเขาคงธรรมดาสำหรับพระ

เทศน์ไว้ที่วิหารรายทิศละแห่ง เวลานั้นยังไม่มีพระมาเทศน์
เห็นแต่สัปบุรุษสีกาในที่นี้เป็นพวกชีและผู้หญิงมีอายุนั่งรวม
กันเป็นหมู่ๆ ที่หน้าธรรมาสน์ สนทนาปราศรัยกันก็มี กำลัง
ทำอะไรกันด้วยกิจส่วนตัวก็มี มองดูไม่พบคนสาว ๆ หรือ
ผู้ชาย แต่อาจจะมึนอยู่บ้างก็ได้ เพราะสังเกตไม่ดีถ้วน
ที่ธรรมาสน์แห่งหนึ่ง มีหนังสือชนิด " เล่มละสลึงพึงรู้ท่าน
ผู้ชอ " วางอยู่ตงหนึ่ง หลายเล่มด้วยกัน เป็นหนังสือที่
ถูกจับกันเห็นจะมากครั้งดูซ้ำและมอชอเต็มที ที่สันหุ้มผ้า
หรือกระดาษเพื่อกันหลุด ออกไม่ได้ถือวิสาสะก้มลงไปหยิบ
ขึ้นมาดูเล่มหนึ่ง เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จะเป็นเรื่อง
ลักษณวงศ์ หรือ ทินวงศ์ก็จำไม่ได้ความคิดเล่นปราดขึ้น
มาทันทีว่า หนังสือเหล่านี้เห็นจะมีไว้สำหรับอ่านฟังกันระ
หว่างเวลาคอยพระเทศน์ มาถึงธรรมาสน์ที่สี่ ตรงนี้หญิง
เพราะได้ยินเขาอ่านหนังสือกลอน เป็นทำนองเสียงชาว
บักซ์ไต้ เห็นชายกลางคนคนหนึ่งขัดตะหมาดอยู่บนพนัก
กำแพงระเบียง หลังพิงเสา กำลังอ่านหนังสือจากสมุด
ไทยเมื่อเข้าไปถึงที่แล้ว ผู้ซึ่งนั่งฟังกันอยู่ก็ถูกดึงดูดแสดง
กิริยาการว่ต้อนรับผู้ใหญ่ที่ผ่านมา ข้าพเจ้ากรากเข้าไป

ขอบคุณคนไทยที่เขาอ่านอยู่ เห็นเป็นตัวหนังสือไทยเส้นฝุ่น
เขียนวางระยะเป็นอย่างดีกลอนสวด อ่านดูสองสามบรรทัด
ก็รู้ได้ว่ามีเค้าเป็นเรื่องชาดก หน้าปากไปหน่อยไม่ได้ตาม
เรื่องอะไรเพราะกำลังทึบใจ ว่านี่เองคงเป็นอ่านไอ้เอ๋วิหาร
รายทั้งกล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์พระราชพิธี ๑๒ เดือนและ
ในคำนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา-
ราชานุภาพในหนังสือมหาชาติคำหลวง นึกแปลเอาที่เดียว
ว่าไอ้เอ๋วิหารราย คงหมายความว่า สวดหรือว่าทำนองอ่าน
เป็นอย่างดี ไอ้ ๆ เอ๋ ๆ ตามวิหารรายรอบองค์พระธาตุพอให้
เปลืองเวลาโดยไม่ให้ไร้ประโยชน์ จนกว่าจะถึงเวลาพระ
ลงมาเทศน์ มิฉะนั้นสัปบุรุษสี่กั๊กที่มานั่งคอยฟังเทศน์อาจจับ
กลุ่มคุยกันตามประสาผู้หญิง เป็นเรื่องอะไรก็ได้ สู้นั่งฟัง
เขาอ่านหนังสือที่ได้ทั้งความเพลินและความรู้เป็น คติสอนใจ
ไปในตัวไม่ได้ คนที่รับหน้าที่อ่านอย่างนี้ ได้ความว่ามัก
เคยเป็นชาวดักมาก่อน การอ่านเป็นทำนองก็เป็นทำนองที่
ฝึกฝนกันมาจากวัด นึกขอบคุณชาวนครฯ ที่ยังรักษาประ-
เพณีเก่าซึ่งยังใช้ได้ดีเหมาะแก่ท้องถิ่นอยู่ ท่านผู้ใหญ่เคย
เมตตาเล่าเรื่องไอ้เอ๋วิหารรายให้ฟังว่าที่เมืองนคร ฯ เวลา

เข้าพรรษา สัปบุรุษสี่กาเขาพากันไปพึ่งเทศน์ที่ระเบียงรอบ
 องค์พระธาตุเป็นหมู่ ๆ และตั้งธรรมาสน์พระเทศน์ มากัน
 แท้เข้าเพื่อรับอุโบสถศีล รับศีลแล้วก็อยู่ที่ในวัดกินอาหาร
 เพลที่นั่น แล้วพึ่งเทศน์ในตอนบ่ายระหว่างเวลาว่างก็จัด
 คอกไม้กันบ้าง หรือทำอะไรอื่น ๆ บ้าง จึงมีคนมาอ่านหนังสือ
 เรื่องต่าง ๆ เป็นทำนองให้ฟัง นี่คือเรื่องของโอเอ้ววิหาร
 รายที่วัดพระแก้วมีการสวดมหาชาติ ในพระอุโบสถเวลา
 เข้าพรรษา ก็เป็นประเพณีสืบมาแต่โบราณ เป็นเรื่องอ่าน
 ถวายพระเจ้าแผ่นดิน และอ่านมหาชาติที่เป็นพระราช-
 นิพนธ์ถวาย ส่วนตามศาลารายก็มีคนอ่านหนังสือเรื่องต่าง ๆ
 ให้ฟังครั้งรัชกาลที่ ๓ ทรง ตั้งโรงเรียนสอนหนังสือเด็กที่โรง
 ทาน (ในที่ซึ่งเป็นหอธรรมสังเวชเดี่ยวนั้น) เวลาเข้าพรรษา
 เสด็จพระราชดำเนินมาวัดพระแก้ว ครูจัดให้เด็กที่อ่าน
 หนังสือไม่คล่องมาอ่านหนังสือถวาย ภายหลังเลิกโรงเรียน
 การอ่านก็เสื่อมทราลงไป สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ
 จึงทรงริบฟืนให้มีเด็กนักเรียนอ่านสืบมาจนทุกวันนี้ หนังสือ
 เรื่อง ต่าง ๆ ที่แต่งเป็นกลอนสวดมีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ
 มากมาย ก็คงเป็นหนังสือสำหรับอ่านโอเอ้อกันตามวิหารราย
 กันนี้ได้รับความรู้แล้วก็ชอบใจ

“ สัมภาษณ์ ” เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีได้ความว่า หนังสือกลอนสวดที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ หาที่บริสุทธิ์ ไม่ค่อยได้เป็นหนังสือชำชอกเปราะอะเปื้อนแทบทั้งนั้น แสดงว่าหนังสือ

เหล่านี้ถูกหยิบฉวยและผ่านมือกันมาก ก่อนตกมาเป็นของหอสมุด ลางเล่มมีรอยต่อปะปะ ลางเล่มก็มีหุ้มผ้าหุ้มแพรแสดงว่าเจ้าของเดิมเขาสงวน ตัวหนังสือที่เขียนไว้ส่วนมากเป็นเส้นหมึกเขียน เป็นอย่างแต่ว่าเขียนได้เป็นตัวพออ่านออกเท่านั้นหาที่มีตัวงดงามได้น้อยเล่ม ลางเล่มก็เขียนเป็นชนิดเขียนฉลากยา “ กินกะไคทากะไค ” อ่านลำบากเต็มทน เป็นหนังสือซึ่งชาวบ้านลอกคัดกันไว้เมื่อเด็ก ๆ ไคร ๆ ก็คงเคยฟังเรื่องพระสุธนนางมโนรา และจะระลึกและจำกลอนกันได้มากกว่า “ ชาตินี้น้องตามมา ชาติหน้าขอราชาตามไป ” หรือ “ ชาตินี้น้องตามพระมา ชาติหน้าพระตามเมียไป ” คนแต่ก่อนคงได้ยินได้ฟังเรื่องนิยายนิทานเช่น เรื่องปลาบู่ทอง เรื่องโสนน้อยเรือนงาม เรื่องพระรถเมรี เล่าสืบ ๆ กันมาเป็นอย่างยายเล่าให้หลานฟังในเวลากกให้นอน ก็คงมาจากพวกกลอนสวดนี้เอง

และจะเป็นเรื่องเก่าแก่มีกันมาแล้วหลายร้อยปีอยากจะรู้ให้
แน่ ต้องตรวจकुสำนวนแต่ง เพราะหนังสือชนิดนี้ไม่มี
วันเดือนปีบอกไว้ให้รู้ ยังจำได้ว่าเคยมีผู้นำกลอนสวค
เรื่องต่างๆ ไปตีพิมพ์ขายเล่มละสลึง มีต่อแต่ละเรื่องหลาย
เล่ม ลางเรื่องก็เล่มเดียว เมื่อเด็ก ๆ เริ่มอ่านหนังสือ
ออก เคยรับจ้างอ่านให้พวกผู้หญิงฟัง อ่านเป็นทำนอง
เสียด้วย ถึงตอนที่เบื่อไม่อยากจะอ่านก็ข้ามไปเสีย คนฟัง
เขาก็รู้ว่าอ่านข้าม เพราะเรื่องขาดตอนและกลอนไม่สัมผัส
กัน แต่เป็นเด็กไม่รู้เรื่องเหล่านี้เขาจึงจับได้ ถ้าถึงตอน
ไหนสนุกก็สนุกของผู้ฟัง แต่ไม่ใช่ตอนสนุกของผู้อ่าน
ได้แก่ตอนหึงหวง ตอนตกทุกข์ได้ยากเป็นต้องถูกให้อ่าน
เสียจนตึก เค็ดร่อนเต็มที คิดว่านี่ก็เป็นวิธีล่อให้อ่าน
หนังสือคล่องขึ้น และต้องใช้เรื่องชนิดอย่างนี้อ่านจึงจะ
เหมาะ เพราะกลอนเป็นเครื่องพาไปให้เขาอ่านและจำได้
แต่เป็นเรื่องนิยายนิทานซึ่งถูกนิสัยของผู้ที่ยังไม่มีความรู้สูง
นัก ๆ ก็เสียตาย เพราะสูญไปเสียหมดแล้ว

วันแรกเข้าพรรษา ชาวบ้านนำดอกไม้ธูปเทียน
และพุ่มต้นไม้ พร้อมทั้งเครื่องใช้ประจำวันอันควรแก่

พระสงฆ์ไปถวายพระที่วัด ตั้งที่นิราศเดือนกล่าวไว้ เรื่อง
 พุ่มต้นไม้ถวายพระนั้นทุกท่านคงเคยเห็น เวลาก่อนหน้า
 วันเข้าพรรษา ตามร้านต่าง ๆ เขาตั้งขาย ใครต้องการ
 อย่างไหนก็ไปเลือกซื้อหาเอามาตามชอบใจ เมื่อก่อนนี้มี
 ขายกันมาก แต่เดี๋ยวนี้เห็นห่างตาไป ต้นไม้เข้าพรรษา
 นั้นมักมีดอกเหลืองแดงหลายสี เป็นดอกไม้ทำด้วยกระ-
 ดาษสีเรียกว่าดอกไม้จีน เพราะนำเข้ามาขายจากเมืองจีน
 ใบสีเขียวเป็นมันเคลือบ เพราะเขาชุบด้วยขี้ผึ้งต้นไม้ต้นเดียว
 ออกดอกเป็นสีต่าง ๆ หรือที่มีดอกหลายอย่างต่างชนิดก็มี
 เดียวกันส่วนมากก็ยังเป็นอยู่อย่างนั้น แต่ที่ออกดอกสีเดียว
 และเป็นชนิดเดียว และทำได้เองงาม ๆ ไม่ต้องพึ่งดอก
 ไม้จีน เหมือนเมื่อก่อนก็มีเหมือนกัน แต่ก็หน้าเสียดายที่
 เป็นสีเดียวเหมือนกันหมด ถ้ากระไรให้มีสีเดียว แต่มีแก่
 อ่อนปนกันบ้างก็จะงามตาน่าดูไม่ด่าดะ แม้กระนั้นมันก็
 แล้วแต่คนซื้อ ว่าจะมีความรู้สึกในเรื่อง “รส” แค่นั้น

คราวนี้จะพูดถึงพุ่มขี้ผึ้ง ซึ่งเดี๋ยวนี้เห็นบางตาไป อัน
 ที่จริงพุ่มขี้ผึ้งก็คงมีความหมายเท่ากับเป็นเทียน แต่จุดไฟไม่
 ได้ เพราะไม่มีไส้ ต้นไม้มีดอกอยู่พรวนเห็นจะเท่ากับดอก

ไม้ เป็นแต่พลิกแปลงทำให้พิเศษขึ้นเท่านั้น ถวายพระ
แล้วท่านก็ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร นอกจากตั้งไว้ที่แท่น
บูชาประดับไว้ดูงาม ๆ ลางทีมีผู้นำไปถวายกันมาก ของ
เก่าพระท่านยังเก็บไว้ หนัก ๆ เข้าดูราวกับเป็นร้าน
ขายก็เคยเห็นเมื่อเป็นอย่างนี้การถวายของเข้าพรรษา จึง
ต้องมีดอกไม้รูปเทียนอีกต่างหาก ส่วนต้นไม้เข้าพรรษา
ซึ่งเดิมคงจะเป็นดอกไม้ถวายพระ หมดยุคหน้าที่ยังนั้นแล้ว
จะนำไปถวายเฉย ๆ ก็ดูกระไรอยู่ จึงพลิกแปลงทำเป็น
เครื่องประดับ ติดเข้ากับสิ่งของใช้ที่จะนำไปถวายพระ
เช่นถ้วยชามรามใหม่ กระโถนกระถาง เป็นต้น ตลอดจน
จนของขบฉันเช่น ดินฉีกระป๋อง หมวักกระป๋อง ก็มีติด
ประดับด้วยต้นไม้ดอก ทุเลื่อง ๆ เขียว ๆ แดง ๆ งามดี
ทำให้สังเกตรู้ได้ว่าเป็นของถวายพระเข้าพรรษา แต่ก่อน
เราเคยเห็นเขาถวายน้ำตาลหล่อเป็นรูปสิงโต ซึ่งร้านจัน
อับขนมของจีนเขาทำไว้ขายสำหรับไหว้เจ้าไหว้พระของเขา
เห็นก็ชอบ เพราะเป็นน้ำตาลพระฉันได้ตลอดเวลา เหมาะ
ทีเดียว ชื้อเอาไปถวายพระที่นับถือเถิด ท่านจะได้ใช้
เป็นน้ำตาลสำหรับฉัน เคยถามผู้ที่เขาบวชเรียนมาแล้ว

ว่าฉันสิงโตน้ำตาลเป็นอย่างไบบ้าง เขาสิ้นหวับอกว่าจะไม่ไหว
 ฉันเข้าไปที่ไรเป็นท้องเสียทุกที แน่นอนละเพราะเป็น
 น้ำตาลที่เจ้าแมลงวัน ซึ่งไม่รู้จักล้างตีนของมันให้สะอาด
 เสียก่อน พวกมันมาจับกินน้ำตาลสิงโตที่เขาวางทิ้งไว้ขาย
 ไม่เชื่อก็ลัดและไปดูที่ร้านขายเถิด จะเห็นแมลงวันโดยมาก
 ชนิดหัวเขียวจับกันหึ่งทีเดียว อันที่จริงจะโทษเขาก็ไม่ได้
 เพราะเขาทำไว้ถวายบูชาเจ้าต่างหาก ของถวายพระเข้า
 พระราชาแต่ก่อนนี้ถ้าอย่างนี้ก็ทำกันอย่างวิจิตรบรรจง เช่น
 เอาสิ่งของถวายพระประทับตั้งซ้อนพนมกันขึ้นไปในภาชนะ
 สมมติว่าเป็นเขาพระสุเมรุ แล้วเอาน้ำตาลหล่อเป็นรูป
 สัตว์หิมพานต์ มีหงส์ ราชสีห์ และกนิษฐ เป็นต้น
 ประดับไว้ตามเชิงเขาพระสุเมรุ สมมติ ตั้งที่นิราศเดื่อน
 กล่าวไว้

ของอีกจำพวกหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ คือของใช้อันเป็น
 กิจประจำวันของพระ เป็นเครื่องชำระร่างกายของท่าน
 มีไม้สัฟน์และไม้ขัดลัน เป็นต้น ของสองสิ่งนี้ถ้าท่านไม่รู้
 จักว่าเป็นของสำหรับทำอะไร เพราะของที่เรียกว่าไม้สัฟน์
 พระนั้น ถ้าพระท่านไม่อัปาทให้กว้างที่สุด ก็เห็นจะเอา

ไม้สัฟฟ์นัยต์เข้าไปในปากของท่านไม่ได้แน่ เพราะมันใหญ่-
โตเกินประมาณ อย่างว่าแต่จะเอาเข้าปากเลย เพียงแต่
ให้ท่านยิงฟันเอาไม้สัฟฟ์นัยต์เข้าไปสัฟฟ์เข้าไปดูก็ทั้งยาก ด้วยมี
ขนาดเห็นจะเท่ากับกระบอกไม้รวกขนาดย่อม ๆ ทำด้วยไม้
อะไรไม่ทราบ เป็นสีขาว ๆ เหลาเสียเกลี้ยงเกลา แล้วเอา
กระดากสีมัดเป็นข้อ ๆ เพื่อให้ดูงาม ปลายข้างหนึ่งทาบให้
พองบานเป็นดอกเห็ด เห็นจะให้พระท่านเอาเข้าปากสัฟฟ์ได้
แต่ท่านก็ไม่ใช้ เพราะสัฟฟ์ไม่ได้จริง ๆ ท่านรับประเคน
เขาไว้ก็ไม่ทราบว่าเอาไปทำอะไร ก็เป็นแต่วางไว้ที่ไหน
เฉย ๆ หรือทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ตามแต่เรื่อง กราวนี้ลูกศิษย์
ซึ่งมีหน้าที่เทกระโถนดูกระโถนพระทุกเช้า เพราะพระท่าน
ฉันทมาก หาอะไรสำหรับใช้ดูกระโถนไม่ได้เหมาะ เห็นเจ้า
ไม้สัฟฟ์นัยต์นั้นแหละเหมาะ เพราะมีเป็นอย่างค้ำถืด
ปลายข้างหนึ่งก็แบนพองดี ก็คว่ำเจ้านั้นไปดูกระโถน พระ
ท่านไม่ว่าอะไรเจ้าไม้สัฟฟ์นัยต์เข้าพรรษาจึงกลายมาเป็นไม้ด-
กระโถนโดยปริยายดังที่ทราบกันอยู่ละ

ไม้ซุกด้นก็อีกเหมือนกัน เขาทำด้วยผิวไม้ไผ่ แต่ท่าน
ไปที่ร้านขายอาจไม่รู้ว่าเป็นไม้ซุกด้นก็ได้ เพราะเมื่อวางขาย
เขาทำรูปโค้งเป็นวงกง เป็นอย่างรูปผีเสื้อแมลงปอก็มียี่แล้ว

ใช้กระดาษสีปิดเป็นแถบเป็นพู่เชียว ๆ แดง ๆ พราวตา ในที่สุดพระท่านก็ไม่ได้ใช้ เพราะตอนหลังมีแปรงสีฟัน ใช้แล้วไม้สีฟันของเก่าก็หมดไปจะมีเหลืออยู่บ้างก็เป็นรักษา ประเพณีของเก่าไว้ไม่ให้สูญ เพราะเป็นเครื่องหมายบอก ให้รู้ว่าเป็นของถวายพระ แม้รักษาประเพณีไว้ก็ไม่เสียหาย อะไรซ้ำจะเป็นต้นเหตุของเค็ม ว่าคลีคลายขยายตัวมาได้ อย่างไรถ้าทั้งเก่าเอาใหม่เสียหมดเราก็กลายเป็นไม่ใช่ตัวเรา เพราะไม่มีอะไรเป็นเค้าเหลืออยู่ให้เราเห็นว่าเราเป็นเรา ไม่ใช่ใครคนอื่น

ไม้สีฟันถวายพระเข้าพรรษา เหตุไรคนแต่ก่อนจึงทำ เป็นดอกเห็ด และมีขนาดใหญ่โตเกินประมาณเท่าที่จะยัด เข้าไปในปากได้ดูประหนึ่งว่าคนแต่ก่อนทำอะไรไม่มีเหตุผล แท้จริงที่ท่านทำเช่นนั้นไม่ใช่ที่ท่านโง่ ท่านทำตามที่เป็น จริงอยู่ในสมัยของท่านต่างหาก เมื่อเอาเข้าปรับกับที่เป็น อยู่ในปัจจุบันซึ่งมีอะไรหลายอย่างเจริญก้าวหน้ามาแต่ไกล แล้ว จึงดูไม่มีเหตุผล เมื่อก่อนนี้มักพูดกันว่า “พระเคี้ยว ไม้สีฟัน” (ทนต์กัจ จั ขาทติ) หาได้พูดว่าพระสีฟันไม้ เพราะ แปรงสีฟันมันเกิดเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง เหตุนี้เราจึงรู้ได้ว่า เมื่อ

ยังไม่มีแปรงเราใช้เคี้ยวและถูตามซอกฟัน เป็นทำนอง
 เคี้ยวกับชาวฮินดูเคี้ยวถึงช้อยในเวลาเช้า ซึ่งใคร ๆ ก็คง
 เคยเห็นพุทธศาสนาจากอินเดีย จึงย่อมมีขนบธรรมเนียม
 ของอินเดียเข้ามาด้วย คิดว่าไม้สีฟันพระเจ้าพรหม ที่ทำ
 ช้างหนึ่งบานปลายเป็นดอกเห็ด ก็คงต้องการให้ฉีกเอาไป
 เป็นชิ้นน้อย ๆ จะได้ใช้เคี้ยวและสีฟันได้สะดวก มีผู้บอกว่า
 ไม้สีฟันพระแต่ก่อนนั้น เขาใช้เถาวัลย์เปรียงว่าเป็นยารักษา
 ฟันได้ในตัว ก็เถาวัลย์เปรียงมีขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง มี
 ขนาดไม่ได้ตามชอบใจก็ต้องปล่อยไปตามนั้น จะตากเผลา
 เหลาออกทั้งหรือก็เสียดาย ปล่อยให้พระท่านจักเป็นซีก
 เล็ก ๆ เคี้ยวสีเอาเองตามใจชอบเถิด เมื่อต่อมาพระท่านมี
 แปรงสีฟันอย่างใหม่ที่สะดวกและดีกว่า ท่านก็เลิกใช้เคี้ยว
 ไม้สีฟันของเก่า เรื่องจึงเลยตามเลยกันมาอย่างนี้

การถวายของเข้าพรรษามีพุ่มต้นไม้เป็นต้น ดังเล่ามา
 นี้เป็นเรื่องมีอยู่ในกรุงเทพ ฯ เท่าที่ข้าพเจ้ารู้และเคยเห็น
 เมื่อว่าถึงหัวเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้หรือติดต่อกันสะดวกกับ
 กรุงเทพ ฯ ก็คงจะมีเป็นลักษณะเดียวกัน เพราะคงเอาแบบ
 อย่างเป็นทางการไปจากกรุงเทพ ฯ ถ้าเป็นท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลออกไป

ทราบว่ามีแต่ของถวายพระเรื่องพุ้มหรือต้นไม้ไม่มี และไปถวายพร้อม ๆ กันทั้งหมู่บ้าน ผิดกับที่กรุงเทพ ฯ ซึ่งต่างคนต่างไปถวายหรือไม่ไปเลยก็มี ที่จะรวมกันให้พร้อมเพียงเหมือนในหมู่บ้านตามชนบทเป็นไม่มี เพราะความเจริญก้าวหน้าในสมัยปัจจุบัน ในกรุงมีมากกว่าในชนบท กระทำให้ลักษณะอย่างเก่านั้นหมดไปเอง

ในท้องถิ่นชนบท เมื่อถวายของแล้ว ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ว่างงานคือไปไถนาทำงานหนักไม่ไหวแล้วก็ถือโอกาสสมათานศีลกินบวชตลอดฤดูกาลเข้าพรรษา และทำสังฆทานทุกวันพระตลอดไตรมาส เพราะฉะนั้น จะเห็นสัปบุรุษสึกาไปพึ่งเทศน์กันที่วัดมากกว่าวันปรกติ เรื่องอย่างนี้ถึงที่ในกรุงเทพ ฯ ก็ยังมี และถือเป็นประจำสืบมา ถ้าท่านไปที่วัดถึงจะไม่สังเกตก็เห็น ว่ามีอุบาสิกามากกว่าอุบาสก และเป็นพวกแก่ ๆ เฒ่า ๆ โดยมาก คนหนุ่มคนสาวมีบ้างเป็นครั้งคราว แต่มักเป็นพวกชาวบ้านมากกว่าหนุ่มหรือสาวสมัยใหม่ ยิ่งหนุ่มผู้ชายด้วยแล้วการเข้าวัดพึ่งเทศน์ฟังธรรมและถือศีลเป็นเลิกล้าน มีน้อยเต็มที ไม่สู้เอาเรื่องอย่างนี้นัก แม้มีไปวัดกันบ้างก็มักจะชักเอะอะ

เสียตัว คือไปสนุกมีเชื้อจากที่อื่นมาแล้ว คิดไปอีกทีก็
เป็นธรรมดา เพราะหนุ่มก็เป็นหนุ่ม สาวก็เป็นสาว ถ้า
พูดอย่างสำนวนฝรั่งก็ว่าช่วยไม่ได้ ใครๆ ที่มีอายุมากก็
เคยผ่านวัย หรือผ่านชีวิตอย่างนี้มาแล้วในวัยนั้น “ถ้าใคร
บ่นบ๊าวว่าเบื่อไม่เบื่อเลย” เพราะมันผันธรรมดาของสังขาร
ที่ธรรมชาติจัดสรรมา อีกอย่างหนึ่งการไปถวายของพระ
มักเป็นผู้หญิงไปถวายมากกว่าผู้ชาย ถ้าเป็นผู้หญิงสาว ๆ
ก็ไปถวายหลวงพี่ “ชั้นกุฎิที่รักรู้จักสนิท คัดจริตพูดจา
วิสาสะ พระหนุ่ม ๆ กลุ้มใจทำไมละ เสียงจำจะเจรจาพา
สบาย” นี่ข้าพเจ้าคัดข้อความในนิราศเดือน มาอ้างสนับสนุน
เรื่องตอนนี อันที่จริงเทศกาลเข้าพรรษา เป็นหน้าที่
ของชายหนุ่มที่ควรจะนำดอกไม้ธูปเทียนและของไปถวาย
พระอุปัชฌายาจารย์ของตน เพื่อแสดงความเคารพสักการะ
ท่านเป็นพิเศษนานทีปีหน แต่ดูเหมือนไม่ชอบไปกันนัก
ถ้ามีแม่ก็มักเกียงให้แม่ไปถวายแทน ถ้าแม่ไปไม่ได้ พวก
ผู้หญิงในบ้านก็ไปแทนเพราะตนเองติดธุระเกี่ยวกับสังคม
ไม่มีเวลา

ต้นเหตุเข้าพรรษาก็เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า เป็น

เวลาพระภิกษุท่านพักฝน ลอนนิกไปถึงกรุงพุททกาลเมื่อ
 แรกตั้งพระศาสนาขึ้นใหม่ ๆ วัควาอารามสำหรับพระภิกษุ-
 สงฆ์ท่านอยู่ประจำรวมกัน เหมือนดังทุกวันนี้ยังไม่มี ท่าน
 ก็อาศัยอยู่ตามป่า ตามถ้ำ แต่อยู่ในระยะทางซึ่งไม่ห่าง
 ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เพื่อท่านจะสามารถเข้าไปบิณฑบาต
 ได้สะดวก ไม่ใช่อยู่ในป่าเถื่อนห่างไกลจากที่มีคนอยู่ ขึ้น
 ไปอยู่ในป่าเปลี่ยวห่างไกลอย่างนั้น ถ้าไม่มีไข้มาเลเรียกว่า
 เห็นจะต้องอดตายแน่ เพราะในที่นั้นไม่มีผลไม้หล่นเกลื่อน
 เถื่อนทาง พอที่จะใช้เป็นเครื่องประทังชีวิตได้ ต่อให้เป็น
 ฤๅษีที่จำศีลกินวาตาก็อยู่ไม่ได้

โดยเหตุที่พระภิกษุในสมัยนั้น ท่านมีหน้าที่จะต้อง
 จาริกโปรดสัตว์ไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสั่ง-
 สอนแก่ประชาชน จึงไม่จำเป็นต้องมีที่อยู่เป็นประจำ เมื่อ
 เข้าฤดูฝนถนนหนทางเป็นโคลนเลนเป็นหล่มเป็นปลักทั่ว
 ไป ก็เป็นธรรมดาจะต้องหยุดพักไม่เดินทางเสียชั่วคราว
 ในระยะฝนตกหนัก แต่ก็ยังมีลางองค์ที่ยังต่อไป เพราะ
 ด้วยความจำเป็นอย่างไรก็ตามที่ เมื่อเช่นนั้นท่านคงไม่เดิน
 ไปตามทางที่เป็นปลักเดินไม่ได้ ก็ต้องลัดเลาะไปบนที่ซึ่ง

จะเดินไปได้สะดวก ลางทีก็เหยียบย่ำเข้าไปในนาของเขา
ชาวบ้านเขาก็บ่น ซึ่งถ้ากล่าวในสมัยนี้ก็ว่าไม่มีวัฒนธรรม
ความทราบถึงพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์
หยุดพักเดินทางชั่วคราว ๓ เดือน คือเข้าพรรษา แต่
ก็ไม่ได้ทรงห้ามเด็ดขาด ถ้ามีความจำเป็นจะต้องเดินทางไป
ไปในระหว่างนั้นเป็นกรณีพิเศษซึ่งที่กำหนดไว้ก็ประทาน
อนุญาตได้ อยากทราบเรื่องเข้าพรรษาให้พิสดารออกไป
ถามผู้รู้หรือดูในหนังสือว่าด้วยต้นเหตุที่ท่านอธิบายไว้ก็ได้

ตามปรกติเมื่อพระท่านหยุดพักเข้าพรรษา ท่านมัก
พักรวมกันหลายองค์ในที่แห่งเดียวกัน, นี่ก็เป็นความ
จำเป็น เพราะจะหาถ้าเป็นที่เรือนอาศัยพักได้แห่งละองค์
เห็นจะหาไม่ได้สะดวกนัก ที่ท่านกำหนดเอาสถานที่ซึ่ง
พระภิกษุพึงพักไว้ได้ ๕ อย่าง ก็กำหนดคฤหาหรือถ้าไว้
ด้วยอย่างหนึ่ง แต่กระนั้นท่านยังถือว่าเรือนก่อด้วยอิฐ
หรือสร้างด้วยไม้ ซึ่งเป็นเรือนขนาดเล็กของคนชั้นสามัญ
อยู่ และมักจะก่อสร้างลึกลงไปใต้ดิน ก็อนุลอมเรียกว่า
เป็นคุหาได้เหมือนกัน แสดงว่าถ้าหินไม่ใช่หาได้ง่ายเลย
ถ้าเป็นที่อยู่ใกล้บริเวณลุ่มแม่น้ำคงคาซึ่งเป็นที่ราบหาภูเขา

ไม่ได้ เรื่องที่จะเร้นอยู่ในถ้ำเป็นมีไม่ได้อย่างนี้ก็อยู่ถ้ำอิฐ
ถ้ำไม้คงกล่าวมาข้างต้น ถ้าหาที่เร้นคงกล่าวมานี้ไม่ได้
จริง ๆ ท่านจะอย่างไร ถ้าเดินทางเข้ามาทันในหมู่บ้าน
หรือในเมืองก็พอจะหาที่พักเร้นได้ ตามที่ท่านกำหนดไว้
แต่ถ้ามามีทันก็ต้องพึ่งโคนไม้ใหญ่เป็นที่พักแรมและหา
อะไรกันกำบังไปตามแกน ๆ กว่าจะหาได้ลางที่ก็ต้องถูกฝน
เปียกม้อลอกม้อแลก ดีไม่ดีอาจเป็นโรคปอดชื้นก็ได้

เรื่องอย่างที่เราคงมีมาแล้ว เมื่อชาวบ้านมาเห็น
พระท่านได้รับความลำบากอย่างนี้ ที่มีใจบุญ ซึ่งไม่ต้อง
สงสัยว่าในสมัยนั้นย่อมมีมากกว่าสมัยนี้ เพราะความเจริญ
ทางวัตถุธรรม ที่ฝรั่งเรียก Materialism ยังไม่มีมากเหมือน
อย่างทุกวันนี้ ก็ปลูกเพิงเป็นที่พักขึ้น เพื่อให้พระท่านได้
อาศัยพักฝนรวมอยู่ด้วยกันได้หลายองค์ และมีบริเวณ
กว้างพอที่ท่านจะเดินไปมาในนั้นได้สะดวก ไม่ใช่สร้าง
อย่างคับแคบต้องนั่งจับเจ้าอยู่ในที่เดียว เมื่อสิ้นหน้าฝน
แล้ว พระสงฆ์ท่านก็ไปตามเรื่องของท่าน ครั้นถึงหน้า
ฝนใหม่ท่านก็กลับมาพักอีกเพราะสะดวกดี ที่พักตั้งกล่าวนั้น
เดิมเรียกว่าวิหาร ซึ่งถ้าจะแปลกันก็ว่า ที่อยู่พอจะประชุม

กัน หรือเดินไปมาอยู่ในนั้นได้ ภายหลังในระยะต่อมา พระนางองค์ท่านอยู่ประจำเลย ไม่ใช่อยู่วั่วคราวเฉพาะ แต่ชั่วฤดูฝน ที่นั่นก็ขยายตัวเกิดเป็นวัดหรืออาวาสขึ้น แล้วในที่สุดเมื่อเกิดมีพระพุทธรูปขึ้นแล้ว วิหารก็กลายเป็น สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไป

เรื่องสร้างที่พักชั่วคราวถวายพระสงฆ์ที่จำพรรษาคั่ง เล่ามาแล้ว ลางที่ผู้สร้างเป็นเศรษฐีศฤงคารดี มีความเลื่อมใสศรัทธากล้าแข็งในพระศาสนา ก็เลือกหาที่ที่เหมาะสม เช่นเป็นสวนร่มรื่นอยู่ไม่ห่างไกลจากตัวเมืองนัก และเป็น ที่สะดวกแก่ใครจะไปได้ไม่ลำบาก เวลากลางวันไม่มีคนพลุกพล่านมากนัก เวลากลางคืนก็ไม่อยู่ในที่ซึ่งมีเสียง อึกทึกทักหนวทหุจะลอดเข้าไปได้ถึง ที่พักอย่างนี้ท่านเรียกว่า อาราม

ในอินเดียกลางท้องถิ่นเป็นภูเขามีสถามาก เช่น ทาง แคว้นบอมเบ ถ้าเหล่านั้นเดิมใช้เป็นที่อยู่และประชุมสงฆ์ เรื่องก็เห็นจะเป็นความสะดวกสำหรับพักในฤดูฝน ดีกว่า สร้างเป็นที่พักอย่างอื่น ถ้าที่ประชุมสงฆ์คั่งกล่าวนั้นเรียกว่า ถ้ำเจดีย์ เป็นคนละความหมายกับคำว่าเจดีย์ของเราซึ่ง

เป็นสลูปีที่บรรจุนาตุ เพราะฉะนั้นเมื่อครั้งพุทธกาลที่ว่า พระภิกษุอาศัยอยู่ตามถ้ำเห็นจะเป็นถ้ำเจดีย์อย่างทีกล่าวนั้น ที่เราทำเป็นช่องกุฏิประดิษฐาน พระพุทธรูปหรือทำเป็น กระजันบนแกลงเป็นชั้น ๆ ซ้อนกันขึ้นไป คิดว่าจะกลาย มาจากช่องกุฏิในถ้ำก็ได้ ที่กล้านึกเห็นเช่นนั้น เพราะมี อะไรหลายประการที่ชวนให้คิดเห็นว่าเป็นเช่นนั้น ถ้าได้มี โอกาสไปเห็นถ้ำซึ่งมีซากเหลืออยู่ในอินเดียมากแห่ง ก็ อาจจะกล่าวได้แน่นอน เมื่อไม่มีโอกาสไปเห็นจึงได้แต่นึก เอา ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ ไม่แน่อนัก

๕ ถ้าเรื่องเดิมของการเข้าพรรษามีมาเช่นนั้น ก็พอจะ เข้าใจได้ว่า เหตุไรจึงต้องมีประเพณีทำบุญ และถวายของ ที่จำเป็นแก่กิจประจำวันของท่านเป็นพิเศษในวันเข้า พรร- ษา , ก็เพราะเป็นเรื่องสืบมาเมื่อครั้งพระท่านยังไม่มีวัดอยู่ ประจำเหมือนทุกวันนี้ ท่านมาพักรวมกันอยู่ในที่แห่ง หนึ่งชั่วคราว ชาวบ้านจึงถือโอกาสทำบุญเป็นพิเศษ ตอน นี้เองจะเห็นว่า ไม่สัฟนและของใช้ลงอย่าง มีความ จำเป็นแก่พระสงฆ์มากเพียงไร เมื่อท่านมาตามทางอาจถูก ฝนต้นฤดูเปียกปอนมาด้วย เมื่อถึงที่พักแล้วก็ไม่มีสบังจิว

ใหม่สำหรับเปลี่ยน เพราะพระท่านไม่มีกระเป๋าคืนทาง
ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงจัดถวายผ้าจ่านำพรรษาสำหรับให้
ท่านมีผลัดเปลี่ยน ส่วนฟุ่มต้นไม้เห็นจะเป็นรูปเทียน
ดอกไม้เครื่องบูชาที่เป็นของแห้งอยู่ได้นานเพราะพระท่าน
จะต้องพักจำพรรษาอยู่ถึง ๓ เดือน ไม่มีเครื่องใช้อะไรติด
ตัวมาเหมือนกับอยู่ประจำที่ นอกจากของ ๘ อย่างที่มี
อนุญาตไว้ให้ประจำตัวไปได้เท่านั้น ชาวบ้านจึงจัดหา
ถวายในกาลพิเศษเช่นนั้น

ของถวายพระเข้าพรรษามีน้ำตาล และอาหารเครื่อง
ขบฉันลงอย่าง เห็นจะถวายเพื่อให้เป็นเสบียงกรังของ
ท่านในระหว่าง ๓ เดือน เหตุนี้ชาวบ้านในลางท้องถิ่นจึง
มีถวายสิ่งของเช่นนี้ในวันเข้าพรรษา มีข้าวสาร พริก
หอม กระเทียม และอื่นๆ บรรจุลงในกระบุงนำไปถวาย
คิดว่าประเพณีถวายสลากภัตที่ทำกัน ในเดือน ๗ ก่อน
เข้าพรรษา อาจมาแต่เรื่องถวายภายในฤดูกาลเข้าพรรษา
ก็ได้ แต่ทำเคลื่อนที่ไปด้วยความจำเป็นในสมัยที่มีวัดมี
พระอยู่ประจำแล้ว เพราะเมื่อย่างเข้าเดือน ๖ และต่อมา
เป็นเวลาเริ่มทำนา ต้องขะมักเขม้นสาละวนอยู่ด้วยเรื่อง
ไถหว่าน หาเวลาทำบุญสุนทานให้ได้บ่อยๆ เหมือนเวลา

ปรกติไม่ได้ จึงต้องถวายของเป็นเสบียงกรังแก่พระ ท่าน
 จะได้ไม่เดือดร้อนต้องอดมือกินมือ จะรอไปถวายในวัน
 เข้าพรรษาก็ช้านัก จึงร่นมาถวายเสียในเดือน ๗ แต่ที่ยัง
 มีทำอยู่ในกลางท้องดินในวันเข้าพรรษา ก็ส่ออยู่ว่าเรื่อง
 เติมอาจเป็นดั่งที่เล่ามาข้างต้น โปรตอย่านึกว่าข้าพเจ้า
 อวดรู้ เพราะเมื่อเกิดความสงสัยแล้วก็อยากรู้ ความสงสัย
 อยากรู้เกิดให้คิดค้นแสหา ได้มาและคิดเห็นอย่างไรก็นำ
 มาเสนอ จะถูกผิดแค่ไหนก็แล้วแต่จะโปรดเกิด เพราะ
 ถือตาม ๆ กันมาก็ดีอยู่ ไม่เกิด “ความผันผวน” ขึ้นใน
 ความเชื่อ แต่ถ้ามีเป็นอยู่อย่างใดก็มีเป็นอยู่อย่างนั้น ก็
 ทำให้รัดตัว มีลักษณะเปราะเหมือนแก้วกระจก หรือน้ำ
 ที่แข็งเป็นก้อน ถูกอะไรแปลก ๆ ใหม่ ๆ มากระทบโดย
 แรง ก็อาจแตกกระจายได้ง่าย ด้วยไม่มียึดหยุ่นต้านทานได้

เมื่อพระท่านมาพักผ่อนอยู่ประจำ ในละแวกบ้าน
 ชั่วคราวท่านก็ไม่อยู่เปล่านั่งจับเจ้าอยู่แต่ในที่พักเร้น ท่าน
 จึงถือโอกาสโปรดสัตว์แก่ชาวบ้าน จึงได้เกิดมีพึงเทศน์ถือ
 ศีลกินบวชกันมากกว่าปรกติในเวลาเข้าพรรษา เพราะสมัย
 นั้นพระยังมีน้อย ชาวบ้านหาโอกาสศึกษาและบำเพ็ญบุญ
 กุศลไม่ได้สะดวกทุกฤดูกาลเหมือนในทุกวันนี้จึงได้เกิดมีการ

บวชเรียนกันในระยะนั้น ผู้ที่มีอายุน้อยยังไม่ครบ บวชชาวนบ้าน
ก็นำไปฝากพระให้บวชเป็นเณรหรือถวายเป็นลูกศิษย์รับใช้
ท่าน ท่านก็สั่งสอนธรรมและความรู้ให้ จึงติดเป็นประเพณี
สืบมาจนทุกวันนี้ ผู้ที่บวชเรียนแล้วเมื่อไม่สามารถครอง
เพศสมณะเป็นอนาคาริกเหมือนกับที่ท่านประพฤติอยู่
ก็ต้องสึกออกมาครองเรือนเป็นคฤหัสถ์เสียก่อน ตามหลัก
ลัทธิความเป็นอยู่ของพราหมณ์ ที่เรียกว่าอาศรม๔ คือ
พรหมจารี คฤหัสถ์ วनปรสถ์ และสันยาสีหรือภิกษุ

ระหว่างเข้าพรรษา มีผู้ถือศีลกันมาก โดยเฉพาะผู้
ที่ติดเหล้า ก็มักเลิกกินเหล้า ไปกินชดเชยกันก็เมื่อออก
พรรษาแล้วไปสนุกกันเมื่อเทศกาลทอดกฐิน เมื่อก่อนนี้
เวลาเข้าพรรษา การจำหน่ายเหล้าจะตกต่ำเพราะมีคน
กินน้อย แต่มีคนแทงหวย ก ข กันมากขึ้น เพราะไม่มี
ทางจะจับจ่ายใช้เงินในการรื่นเริงเป็นอบายมุขเหมือนใน
สมัยที่เจริญแล้วด้วยวัตถุธรรม จึงหันมาแทงหวยกัน
เข้าพรรษาแล้วไม่ใช่เหล้าจะขายไม่ดี แม้พวกละเมงละคร
พวกปีพาทย์ราดตะโพนก็เคืองคร้อน หากินยากเหมือนกัน
เพราะระหว่างเข้าพรรษาไม่มีใครเขาหาไปเล่น เคี้ยวนี้ไม่

ต้องกลัว มีที่หากินถมไป เข้าพรรษาหรือไม่เข้าพรรษาก็เท่ากัน

เดือน ๘ เข้าพรรษาแล้ว ถึงเดือน ๙ ระหว่างพรรษาว่างไม่มีงานทำบุญอะไรนอกจากมีแต่งงานกันบ้าง เพราะเดือน ๘ เข้าพรรษาแล้วเขางดแต่งงาน จะรอไปแต่งเอาเดือน ๑๐ ซึ่งเป็นเดือนคู่ก็ห่างนานนัก รอไม่ไหว จึงร่นมาทำในเดือน ๙ ซึ่งเป็นเดือนคี่ อนุญาตให้เป็นพิเศษแม้จะเป็นระยะกาลที่

“เห็นเมฆมืดเวหาฟ้าคะนอง

พยับฟองฝนสาดยู่ปราดปราย

พยุโยกโยกมาฟ้าก็แลบ

ควาบแวบแววับแล้วดับหาย

เหมือนเห็นขวัญเนตรขยับแล้วล้วยกาย

ราวกับสายฟ้าแลบแปลบโพยม”

มันเตือนตาเตือนใจให้เห็นอยู่อย่างนั้น จึงถือว่าเป็นกรณีพิเศษให้กันได้ในเดือน ๙ เดือน ๑๐ ตรงแห่งก็มีงานเทศน์มหาชาติ แต่งานนี้ที่ทำในเดือนอื่นก็มี จึงจะยกเรื่องเทศน์มหาชาติไปกล่าวในที่หลัง วันสิ้นเดือน ๑๐ เป็นวันเทศกาลสารท จึงมีเรื่องต่อไป

เทศกาลสารท

๑. เล่าเรื่อง

“ถึงเดือนสิบเห็นกันเมื่อวันสารท

ใส่โอกาสโภชนากระยาหาร

กระยาสารทกล้วยไข่ใส่โตกพาน

พวงข้าวบ้านทั่วหน้าธารณะ

เจ้ากรมคมห่มสัสดับ

แล้วจับบัพทพิน้อมศีระ

หยิบข้าวของกระยาสารทใส่บาตรพระ

ธารณะเสร็จสรรพกลับมาเรือน

ข้าพเจ้านำเอาข้อความในเรื่องนิราศเดือน ตอนที่
ว่าด้วยวันสารทมาอ้างไว้ข้างต้น เพื่อให้เห็นว่าในวันสารท
คือวันสิ้นเดือน ๑๐ ชาวบ้านนำเอาโภชนาหารพร้อมทั้ง
กระยาสารทและกล้วยไข่ไปตักบาตรธารณะกันที่วัด แต่
ก่อนนี้เมื่อใกล้วันสารท ชาวบ้านกวนขนมเรียกว่า กระยา-
สารทกันทุกบ้านไม่มีใครมีใครเว้น แต่เดี๋ยวนี้ที่ในกรุง
ไม่ต้องทำเองเพราะมีขายสะดวกดี กระยาสารท คือ

ข้าวเม่าข้าวตอกถั่วและมะพร้าว กวนกับน้ำตาลให้เหนียวหนืดเกาะติดกันเป็นปึกเมื่อชาวบ้านกวนกระยาสารทเสร็จแล้วก็จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ แล้วเอาไปตองห่อห่อหนึ่งจะมากน้อยเท่าไรและเป็นจำนวนกี่ห่อก็ตามใจ เพื่อนำไปทักบาตรถวายพระในวันสารทที่วัดในวันนั้น สร้างร้านม้าเป็นทำนองแคร่ ใช้เป็นที่ตั้งบาตรวางเรียงกันเป็นแถว (คงได้พรรณนาไว้แล้วในตอนว่าด้วยเทศกาลตรุษสงกรานต์) สำหรับชาวบ้านมาทำบุญตักบาตรคือนำห่อกระยาสารทใส่ลงไป ในบาตรที่เขาวางเรียงกันไว้เป็นแถวบนร้านวัด ตักบาตรอย่างนี้เรียกว่าตักบาตรธารณะ มีเด็กลูกศิษย์วัดคอยระวังคู้ อยู่ ถ้าบาตรไหนเต็มเป็นหน้าที่ของใคร ใครก็คอยถ่ายลงกระบุงสุ่มรวม ๆ กัน ถ้ามีคนทำบุญกันมาก พระองค์หนึ่งก็ได้กระยาสารทที่เขาใส่บาตรตั้งหลายกระบุง ส่วนข้าวและสารับกับค้อนชาวบ้านก็นำเอาขึ้นไปถวายพระบนกุฏิ เพราะถือว่าตักบาตรกระยาสารทไม่ใช่ตักบาตรข้าว แต่ตามข้อความที่กล่าวไว้ในนิราศเดือนข้างบนนี้ แสดงว่าตักบาตรข้าวและตักบาตรกระยาสารทไม่ได้แยกกัน คงตักรวมกันไป ในตัวเหมือนดังที่ทำกันอยู่ในกรุงเทพฯ เห็นจะเอาความสะดวกเข้าว่า ชาวบ้านตักบาตรเสร็จ ก็รวก

น้ำอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือกันว่าถ้าไม่ได้ทำบุญตักบาตรกระยาสารท ฆีปูย่าตายายที่ตายไป จะได้รับความเดือดร้อนนอก ๆ อยากร ๆ เท่ากับลูกหลานที่อยู่หลังขาคตัญญูต่อบุรพการี

ส่วนพระสงฆ์รับบาตรกระสารทในวันนั้นแล้ว เมื่อฉันจังหันเสร็จก็ฉันกระยาสารทเป็นของหวาน เพราะของหวานอย่างอื่นไม่มีถวายกันในวันนั้น นอกจากกล้วยสุก โดยเฉพาะกล้วยไข่สำหรับฉันสลั้ไปกับกระยาสารท กระยาสารทนั้นมักหวานจัด กินมากตลอดไปไม่ได้เพราะแสบคอ พอดีเป็นหน้ากล้วยไข่สุก จึงต้องฉันกล้วยไข่ขัดจังหวะจะได้ฉันได้มาก ๆ ฝ่ายชาวบ้านเมื่อตักบาตรแล้ว ก็แจกจ่ายให้ปันกระยาสารทที่เหลือจากทำบุญ และเป็นของที่ตนกวเองทำเองแก่เพื่อนบ้านร้านถิ่น เป็นการแลกเปลี่ยนรสกระยาสารท ดีหรือไม่ดี หวานหรือไม่หวาน มันหรือไม่มัน เหนียวหรือไม่เหนียว กินแล้วก็ไม่ออกความเห็นติชมกัน เป็นแต่ต่างฝ่ายอวดรสอวดฝีมือทำ รู้กันอยู่ในที่เท่านั้น และก็เป็นที่รู้กันว่า กระยาสารทบ้านไหนดีมีฝีมือลือชื่อ กระยาสารทที่นิยมกันว่าดี คือมีรสหวานแหลม

และมันและเหนียวหนืดด้วย เรื่อง หวานมันพอทำได้
แต่เรื่องเหนียวหนืดนั้นทำยากหน่อย เหตุ^{นี้}กระยาสารท
ส่วนมากที่ชาวบ้านกวกัน มักมีลักษณะร่วนกินไม่อร่อย
เพราะไม่เหนียว ภายหลังในท้องถิ่นที่มีความก้าวหน้าแห่ง
ความเจริญเช่นในกรุงในเมือง มีผู้เอาแบะแซของจีนซึ่ง
ทำจากข้าวงอก (บั๊กซ์ไต้เรียกว่าน้ำผึ้งข้าว) มาผสมกวน
กระยาสารทให้เหนียว กระทำให้เกิดความนิ่มกันอยู่พัก
หนึ่ง ซึ่งถ้าใส่มากเกินไปจะทำให้กระยาสารทมีลักษณะเหนียว
มาก ลำบากแก่ที่จะขบเคี้ยวได้สะดวกเพราะเมื่อยขาตะไกร

ข้าพเจ้าเล่าเรื่องตอน^{นี้} เพื่อ^{นี้}ให้เห็นว่าแต่ก่อนนั้น
ไม่ว่าจะทำอะไร ชาวบ้านมักจะทำกันเองทั้งนั้น จะไปจ้าง
อนใครหรือไปซื้อหาก^{นี้}ไม่มีเหมือนอย่างทุกวันนี้ ด้วยไม่มี
ใครรับจ้างหรือไม่ มีใครทำขายเพราะฉะนั้นเมื่อใครทำอะไร
ขึ้น ก็แบ่งปันเผื่อแผ่แก่ชาวบ้านได้มีส่วนรับประโยชน์ด้วย
เหตุ^{นี้}คนแต่ก่อนไม่ว่าบ้านไหนเมื่อต้องการทำอะไรก็ทำเอง
ถ้าเป็นสิ่งที่เลือบ่ากว่าแรงก็บอกแขกแบกหามร่วมแรงร่วม
กำลังถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันด้วยความเต็มใจ ความสามัคคี
และความสนิทสนมกลมเกลียวจึงมีประจำเป็นคุณธรรม

และถือเอาสถานที่วัดเป็นศูนย์กลางแห่งสังคม จะทำบุญ
 สุนทานหรืองานชุมนุมกันมาก ๆ ก็ต้องมีที่วัด และวัดก็
 เป็นสถานที่อันเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะและวิทยาการ ซึ่งชาว
 บ้านต้องพึ่งพาอาศัย เมื่อถึงวันเทศกาลตรุษสารท ก็ถือ
 โอกาสไปชุมนุมทำบุญร่วมกันที่วัด จะมีโอกาสแต่งตัวอวด
 กันที่วัด เพราะไม่ได้แต่งตัวกันบ่อย ๆ ความรู้สึกของผู้
 แต่งตัวจึงผิดกับสมัยนี้ เป็นอันว่าวัดก็ต้องพึ่งชาวบ้าน
 และชาวบ้านก็ต้องพึ่งวัด เป็นเรื่องต้องพึ่งพาอาศัยกันไป
 ในตัว แต่ลักษณะอย่างนี้ย่อมอยู่ในวงแคบ ๆ ไม่ก้าวหน้า
 ออกไปกว้างขวาง จำกัดอยู่เฉพาะหมู่บ้านและตำบลเท่านั้น
 ครั้นต่อมาบ้านเมืองมีความเจริญคุณธรรมอย่างทีกล่าวนี้ก็
 จืดจางไป เพราะเมื่อมีจำนวนคนมากขึ้นเช่นอย่างในกรุง
 ในเมือง ความรู้จักมักคุ้นกันเหมือนแต่ก่อนก็มีไม่ได้ทั่วถึง
 ด้วยมีคนมากหน้าหลายตาจะรู้จักมักคุ้นกันให้ทั่วถึงไม่ได้
 การที่จะเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันโดยตรงเหมือนแต่ก่อน จึงทำไม่
 ได้ต้องเปลี่ยนเป็นทำเพื่อส่วนรวม ซึ่งตามปรกติมักมอง
 กันไม่ใคร่เห็น ไม่เหมือนนักที่เอื้อเฟื้อให้กันเฉพาะหน้า
 เมื่อจะทำบุญตักบาตรเช่น ตักบาตรกระยาสารททีกล่าวนี
 ก็ไม่กว่นกระยาสารทเองเพราะเขาทำไว้ขาย สะดวกกว่า

ต้องการเท่าใดก็ไปซื้อหาเอามาได้ ที่สุดอยากจะทำเองก็ทำ
ไม่เป็น ทำไม่ได้เหตุนี้ความรู้สึกนึกจึงผิดกัน ไม่เหมือน
กับที่ตนเป็นผู้กวนผู้ทำเอง เมื่อความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง
ไป จักต้องการสิ่งใดก็ใช้เงินซื้อเสียทั้งนั้น คนก็ต้องกระ-
ตือรือร้นหาเงินทองมาจับจ่ายใช้สอย และสิ่งต่างๆ ที่เกิด
ขึ้นเพราะด้วยเครื่องจักรทางอุตสาหกรรมก็มีแปลกๆ ใหม่ๆ
และงามๆ ประดัดกันเข้ามา หาเงินสำหรับซื้อกันไม่ใคร่
ทัน เป็นอันว่าความต้องการความอยากได้ในสิ่งทั้งที่จำ
เป็นและไม่จำเป็น มีมากกว่าจำนวนเงินที่ตนมีอยู่ เรื่องทำ
บุญให้ทาน จึงไม่แข็งแรง พร้อมเพรียงกันเหมือนอย่างแต่
ก่อน เพราะมีความต้องการและมีความจำเป็นที่จะต้องจับ
จ่ายแบ่งใช้เงินมาก เมื่อเป็นเช่นนี้การที่จะรื้อฟื้นประเพณี
ให้เหมือนกับที่เป็นอยู่แต่เดิม จึงไม่ได้ผลเท่ากับเก่า นอก
จากจะคัดแปลงประเพณีนั้นให้เข้ากันได้เหมาะสมกับกาลเวลา
สิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขแห่งความเป็นอยู่ของหมู่ชน ซึ่ง
ลงดิน เช่นในกรุงมีความเจริญก้าวหน้ามาากแล้ว

๒. วิจารณ์

บัดนี้ จะลองพิจารณาเรื่องทำบุญตักบาตรกระยาสารท ในเทศกาลสารท ว่ามีต้นเหตุผลมาอย่างไร และเหตุไรจึงถือว่าปู้ยาตายายที่ตายไปแล้ว จะได้รับส่วนกุศลในวันสารท ถ้าจะทำบุญในวันอื่นไม่ได้หรือ แล้วทำไมจึงต้องทำบุญ ด้วยกระยาสารท คิดว่าเรื่องนี้คงจะสืบมาแต่คติในสมัย ดึกดำบรรพ์ ซึ่งเหลือเค้าอยู่หลายอย่างที่เราเห็นว่าน่า จะเป็นเช่นนั้น

สารทเป็นคำของอินเดีย หมายถึงฤดู ชื่อนี้ตรงกับ ฤดูที่ในภาษาอังกฤษว่า ออตอม ซึ่งเราแปลกันว่าฤดู ใบไม้ร่วง ฤดูสารทเป็นเวลาที่พักพิชพันธุ์ ธัญชาติและผลไม้ เริ่มสุก ที่กล่าวนี้ว่าเฉพาะในเขตของโลกกลางตอนเท่านั้น ประเทศเราอยู่ในเขตร้อนของโลก จึงไม่มีฤดูซึ่งมีลักษณะ อย่างนี้ตรงกันฤดูสารทมีอยู่แต่ในประเทศที่ถัดเขตร้อนของ โลกขึ้นไป เช่น ในทวีปยุโรปตอนเหนือ หรือในประเทศ จีน และประเทศอินเดียที่อยู่ทางเหนือ วันเทศกาลสารท ของเราไม่ใช่เป็นฤดูใบไม้ร่วงหรือเป็นฤดูที่พืชพันธุ์ ธัญชาติ

และผลไม้สุก เพราะข้าวของเรากียังไม่สุก ผลไม้
 ของเราก็มีแต่ลงชนิดเท่านั้นที่สุกในฤดูนี้ แต่ถ้าว่าใน
 ประเทศที่อยู่ถัดเขตร้อนขึ้นไป ฤดูสารทนี้เป็นที่ยินดีปรีดา
 ในหมู่ประชาชนของเขา เพราะพืชพันธุ์ธัญชาติ และ
 ต้นไม้ผลไม้ ที่เพาะปลูกไว้กำลังให้ผล เป็นครั้งแรกในฤดูนี้
 เขาจึงถือเป็นเทศกาลที่ควรรื่นเริงยินดี ทำพิธีตามคติ
 ความเชื่อถือ และเลี้ยงดูกัน เป็นจำพวกที่ใน ภาษาอังกฤษ
 เรียกว่า seasonal festivals

ผลแรกได้ ชาติต่าง ๆ ในสมัยโบราณจึงมีคติถือว่า
 เมื่อเก็บเกี่ยวได้ผลเป็นครั้งแรก จะเป็นข้าวเป็นผลไม้หรือ
 เป็นอะไรก็ตามที่ ตลอดจนจับปลาล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน
 เมื่อได้มาในครั้งแรก ต้องนำสิ่งเหล่านั้นสังเวยบูชาสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเสียก่อน เพราะถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่
 ตนนับถือหรือกลัวเกรง จะเป็นเทพเจ้าหรือผีบางอะไรก็
 ตาม ย่อมเป็นผู้บันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารงอกงามหรือ
 ให้ตนหาปลาล่าเนื้อได้สมประสงค์ไม่ต้องอดตาย ถ้าปีใด
 เพาะปลูกหรือหาปลาล่าสัตว์ไม่ได้สมประสงค์ พอแก่ความ
 ต้องการ ก็เหมาเอาว่าผีบางเทวดาโกรธเคือง เพราะคงไป

ทำอะไรให้เป็นที่ยึดใจท่าน เหตุนี้คนแต่ก่อนจึงมีความกลัว
เกรงสิ่งที่มองไม่เห็นตัวนี้ ต้องหาวิธีเช่นไหว้เอาใจท่านไว้

คติที่นำเอาสิ่งเมื่อแรกเป็นแรกได้ไปส่งเวบบุชาเทพ-
เจ้านี้ในภาษาอังกฤษเรียกว่า first fruit แปลว่า ผลไม้
เมื่อแรกเป็นแรกได้ แต่เมื่อนำไปใช้ให้กินความไปถึงสิ่ง
อื่นด้วย จึงจะแปลว่า “ผลแรกได้” ในภาษาสันสกฤตเรียก
ผลแรกได้ว่า อากฤษณษฏี” เขาเอาข้าวใหม่มาต้มหรือกวน
ทำเป็นขนมถวายเทพเจ้ามีพระอินทร์และพระอัคนีเป็นต้น
ทางอินเดียตอนใต้ มีพิธีต้มข้าวกับน้ำมันทำเป็นขนมเรียก
ว่าข้าวทิพย์ข้าวปายาสถวายบูชาพระคเณศ เรียกว่าพิธีปงคัล
นี้ก็เห็นจะเป็นพิธีเกี่ยวกับ “ผลแรกได้” แต่เขาทำพิธีนี้ใน
เดือนมกราคม ซึ่งเป็นเวลาเก็บเกี่ยวข้าวของเขา เพราะ
ฤดูกาลของอินเดียตอนใต้เหมือนกับของเรา จึงผิดกับของ
อินเดียตอนเหนือในมัธยมประเทศ เสร็จพิธีส่งเวบบุชาแล้ว
ก็มีสมโภชเลี้ยงดูกันอีกเกริกสนุกสนาน ในประเทศทาง
ยุโรปก็มีงานสมโภชเกี่ยวกับพิธีนี้ เรียกกันว่าวันขอบคุณ
อันเนื่องด้วยการเก็บเกี่ยวได้ (Harvest Thanksgiving Day)
นางที่เลือกหญิงสาวสวยคนหนึ่งเป็นประธานในงานเลี้ยงดู

นี้ เรียกว่า ราชินีแห่งผลที่เก็บเกี่ยวได้ (Harvest Queen) ซึ่งในที่นี้อาจสมมติเป็นแม่โพสพของเขาก็เป็นได้ (ดูเรื่องแม่โพสพของข้าพเจ้า)

สารทขนมโก๋ของจีน ตามประเพณีของจีน เขาเอาข้าวมาทำเป็นขนม เช่นบุชาพระจันทร์ในวันเพ็ญเดือน ๘ ของเขา ถ้าเทียบกับของเรา ก็ในราวกลางเดือน ๑๐ เขาเรียกพิธีนี้ว่าเทศกาลเดือน ๘ กลางฤดูสารท (ไปย่ง่วยตองชีว) เขานิยมกันว่าวันกลางเดือน ๘ เป็นวันเกิดของพระจันทร์ ซึ่งเป็นเทวดาผู้หญิง ไม่ใช่เป็นเทวดาผู้ชายเหมือนพระจันทร์เทพบุตรของอินเดียเรารู้จักเทศกาลของจีนที่กล่าวนี้ก็คือที่เรียกว่า สารทขนมโก๋ ตามนิยายชาวบ้านของจีนเล่าว่า เดิมทีพระจันทร์เทพธิดา เป็นนางมนุษย์รูปงาม ชื่อ นางเสียงหงอ หรือจ้งอ เป็นภริยาของเฮาหงี ขุนนางนางนายทหารของพระเจ้าเงี้ยวเต้ (ในเรื่องโคกเกก เรียกชื่อว่าเฟ่งหงี) นางเสียงหงอได้กินยาวิเศษแล้วเหาะขึ้นไปอยู่บนพระจันทร์ ภายหลังนางไปลักเอาน้ำอมฤตของเจ้าแม่ไซอ้วงบือเทพมามา เอามากินนางจึงไม่ตาย และแก่เฒ่าคงมีความงามอยู่เสมอ เมื่อถึงฤดูทำนาทุกปี นาง

มีเมตตาจิตเอาน้ำอมฤตประพรมลงมาในมนุษย์โลก ทัน
 ชั่วได้รับน้ำอมฤตก็ชุ่มชื่นงอกงามออกดอกออกรวง เป็น
 ผลนำความอุดมสมบูรณ์มาให้มนุษย์ จึงนำเอาข้าวมาทำ
 เป็นขนมโก๋ ทำพิธีสมโภชเลี้ยงดูและแจกขนมโก๋กัน เพื่อ
 ขอบคุณพระจันทร์ในวันเกิดของท่าน ซึ่งเป็นวันกลางฤดู
 สารท ก็วันนั้นดวงจันทร์แจ่มใสเต็มดวง แสงจันทร์
 ปกแผ่ไปทั่วบริเวณบ้าน เป็นเวลาที่พวกผู้หญิงและเด็ก
 เล็กพากันมาไหว้พระจันทร์ จุติรูปเทียนบูชาแล้วก็แจกขนม
 และลูกไม้เลี้ยงดูกันในหมู่ญาติพี่น้อง พิธีไหว้พระจันทร์
 เป็นเรื่องของผู้หญิง เพราะพระจันทร์เป็นผู้หญิง ไม่ใช่
 หน้าที่ของผู้ชายจะไปไหว้ด้วย แต่ร่วมกันร่วมรื่นเริงได้ ซึ่ง
 เป็นธรรมดาที่มักกินเหล้า

เรื่องนิยายเกี่ยวกับพระจันทร์ของจีนมีเล่าเป็นต่าง ๆ
 กัน ลางแห่งก็ว่านางเสียดวงเทพธิดาใช้ให้กระต่ายใน
 พระจันทร์ทำยาอายุวัฒนะ (บ๊อชี่จื่อเถียะ) และลางแห่งก็
 ว่านางไปเกิดเป็นคางคกสามขา (เซียมซู้ซาคา) อยู่ใน
 พระจันทร์ ลางที่ก็ว่าคางคกสามขา คือเสาหงส์สามขาของนาง
 ไปเกิด สนุกดีเพราะเป็นเรื่องนี้ ก็นึกให้แปลกและ

วิธิการอย่างไรงี้ก็ได้ แต่อย่างไรงี้ดี พิธีไหว้พระจันทร์
นี้จัดทำในกลางฤดูสารท ก็แสดงอยู่ว่าเป็นพิธีเกี่ยวกับ
“ผลแรกได้” หากแต่ลืมต้นเหตุเดิมเสียแล้ว จึงได้เกิด
นิยายชาวบ้านเพื่อประกอบอธิบายต้นเหตุของเรื่อง

บุญข้าวประดับดิน ทางภาคอีสานมีเทศกาลบุญ
ข้าวประดับดินและบุญข้าวสาก บุญข้าวประดับดิน ทำใน
วันสิ้นเดือน ๙ คือแรม ๑๔ ค่ำ ในคืนวันนั้นเขาจัดแจง
หุงหาอาหารพร้อมทั้งขนมและหมากพลูบุหรี ห่อด้วยใบ
ตองเป็นรูปกล้วยห่อข้าวต้มกล้วย และมัดด้วยตอกหรือ
ด้วยเชือกแล้วแต่จะหาได้ ตามปรกติชาวบ้านไม่มีใครกินขนม
ไม่ใช่ชาวไทยภาคอีสานเท่านั้นแม้ชาวไทยภาคอื่นก็ไม่ใคร่
จะกินกัน แม้อยากกินก็ซื้อไม่ได้เพราะไม่มี ใครทำขาย
เหมือนอย่างในบ้านในเมือง ถึงทำขายก็ไม่มีใครซื้อ ถ้า
ชาวบ้านจะกินขนมก็ต้องทำกินเอง และจะทำขนมกันก็
ในคราวตรุษสารท เช่นกว่นข้าวเหนียวแดง กะละแม
ของภาคกลาง ในเทศกาลสงกรานต์ และกว่นกระยาสารท
ในเทศกาลสารท เมื่อกว่นแล้วก็นำไปทำบุญและแจก
ชาวบ้านตั้งได้กล่าวแล้วถึงเรื่องกระยาสารท เพราะฉะนั้น

การทำบุญข้าวประดับดิน ที่ว่ามีขนมด้วยนั้น ถ้าใน
สมัยก่อนเห็นจะไม่มี อย่างดีก็มีน้ำอ้อยบหนึ่งใส่ไปด้วย
เท่านั้น เป็นอย่างของหวาน ลางที่ก็มีอ้อยชิ้นหนึ่ง
ข้าวประดับดินนี้จะห่อเป็นขนาดใหญ่หรือเล็กก็ได้แต่ต้อง
การ จะแยกกันเป็นหลายห่อหรือรวมกันเป็นห่อเดียวก็ได้
ถ้าแยกเป็นหลายห่อ ก็มักเย็บหรือผูกปลายห่อให้ติดกัน
เพื่อเอาไปแขวนหรือห้อยไว้ ตามกิ่งไม้ได้สะดวก เมื่อห่อ
เสร็จแล้วก็ใส่ลงในขันในพานหรือในภาชนะ อื่นแล้วแต่
จะมี พอเช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น คือขึ้นค่ำเดือน ๑๐ ก็นำ
เอาไปวางกับพื้นดิน ใกล้โคนไม้ หรือแขวนห้อยไว้กับกิ่ง
ไม้ ณ ทางแยก จะเป็นสามแพร่งหรือสี่แพร่งก็ตามที่
ลางที่ก็เอาไปวางในบริเวณวัด เป็นเสร็จพิธีทำ และใน
เช้าวันนั้นมักมีการทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ด้วย เขาเล่ากัน
เหตุบุญประดับดินไว้โดยอ้างเรื่องในธรรมบทว่า พระญาติ
ของพระเจ้าพิมพิสารตายไปเป็นเปรตเพราะไปกินของสงฆ์
พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ แต่มิได้ทรง
อุทิศผลทานนั้นให้แก่เปรตที่เป็นญาติ เมื่อพวกเปรต
เหล่านั้นไม่ได้รับผลทานก็พากันเปล่งเสียงพิลึกน่ากลัวใกล้

พระราชนิเวศน์ในราตรี รุ่งขึ้นพระเจ้าพิมพิสารเสด็จไป
กราบทูลถามพระพุทธเจ้าได้ความว่า เป็นเพราะไม่ได้อุทิศ
ผลบุญส่งไปให้ พระองค์จึงถวายไทยธรรม แก่พระพุทธ-
เจ้า และอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ เปรตที่เป็นญาติก็ได้รับ
ผลทานในขณะที่ทำบุญข้าวประคิน เหตุนี้จึงได้ถือเป็นประ-
เพณีทำบุญข้าวประดับดินกันมา ว่าเป็นวันระลึกถึงญาติ
ที่ล่วงไปแล้ว ทำไมจึงต้องทำบุญนั้นในเดือน ๑๐ จะทำ
ในเวลาอื่นบ้างไม่ได้หรือ และทำไมจึงเอาสิ่งที่จะทำบุญ
ไปวางไว้บนดินที่ทางแยกหรือแขวนไว้บนกิ่งไม้ คิดว่าจะ
เป็นจำพวกเดียวกับการทำบุญเนื่องด้วย “ผลแรกได้” แต่
ลืมเหตุที่ทำเสียแล้ว จึงต้องเล้าต้นเหตุเสียใหม่ เป็น
อย่างที่เราเรียกว่า “แปลความหมายใหม่ (re-interpretation)
ที่เอาไปวางไว้ตรงทางแยกเพราะที่ตรงนั้นเป็นที่รวม ใคร
จะไปมาทางไหน จะเป็นคนหรือผีก็มารวมกันที่ทางแยก
เหตุนี้เครื่องเสียกบาลผี จึงมีคติให้เอาไปวางไว้ ณ ทาง
สามแพร่ง เมื่อผีกินเครื่องเช่นในกบาลแล้ว จะกลับ
มาเข้าคนเจ็บใหม่ ก็อาจเงินไปผิตทางก็ได้ เพราะมีหลาย
แยก ที่ประหารชีวิตคนไทยที่ตะลั้งแกง แต่เดิมมาเห็น

จะนำไปประหารชีวิตที่ตรงทางสี่แพร่ง ซึ่งมีรูปเป็นตะแลงแกงเพื่อใครไปมาจะได้เห็น หรือไม่ให้ผู้มันกลับมาถูกทางเดิม ถึงจะกลับมาถูกทางก็เดินต่อไปไม่ได้ เพราะมีแม่น้ำขวางทางอยู่ เหตุ^{นี้}ที่ทำให้พิธัมภ์จะเอามีดหมอหรืออะไร ชีตทางขวางไว้ ซึ่งสมมติว่าเป็นแม่น้ำกัน

บุญข้าวสาก จัดทำในกลางเดือน ๑๐ คือห่อข้าวและเครื่องอาหารทั้งคาวหวาน เป็นทำนองข้าวประดับดิน นำเอาไปทำบุญถวายพระสงฆ์โดยวิธีจับสลาก เป็นทำนองสลากภัตคือเขียนชื่อเจ้าของไว้ ใส่ลงในบาตรให้พระจับ พระองค์ใดจับสลากถูกชื่อเจ้าของคนใด ผู้นั้นก็นำของทำบุญของตนถวายแก่พระภิกษุองค์นั้น เรื่องทำบุญข้าวสากก็มีมูลเหตุเป็นเรื่องราวเล่าไว้ในธรรมบททำนองเดียวกับเรื่องบุญข้าวประดับดิน แต่เป็นเรื่องยืดยาวอยู่จะยกไว้ เรื่องทำบุญข้าวสาก^{นี้} ว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เห็นได้ว่ามีความหมายอย่างเดียวกับบุญข้าวประดับดิน คือทำบุญสารทอุทิศให้แก่ญาติผู้ตายเนื่องด้วยผลเมื่อแรกได้ ที่แยกเป็นสองงาน เห็นจะมากขึ้นจนละคราว อย่างแรก คือบุญข้าวประดับดินจะมีมาก่อน

เพราะไม่มีพิธีเกี่ยวกับพุทธศาสนาจะมีอยู่ที่ทำบุญตักบาตร ซึ่งทำกันบ้างไม่ทำกันบ้าง ส่วนอย่างหลังหรือบุญข้าวสาก จะอนุโลมเรื่องให้เข้ากับเรื่องทำบุญสลากภัตก็เป็นได้ ชาวไทยทางบักย์ใต้ก็มีพิธีทำบุญเดือน ๑๐ เป็นสองระยะ คือ ทำบุญบูชาข้าวบิณฑิตรายหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวต่อไป

บูชาข้าวบิณฑิของบักย์ใต้ วันขึ้นค่ำเดือน ๑๐ เป็นวันรับตายายและบูชาข้าวบิณฑิ ตายายในที่นี้คือ บรรพบุรุษ มี ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้นที่ตายไปแล้ว วันรับตายายก็คือวันเชิญตายายที่ตายไปแล้วมากินเลี้ยง ซึ่งไม่ต้องสงสัยว่ามากินเลี้ยงเนื่องด้วยผลเมื่อแรกได้ ถ้าเป็นชาวประกอบกสิกรรม มีปลูกข้าวก็เลี้ยงด้วยข้าวใหม่ ส่วนข้าวบิณฑิก็คือ ก้อนข้าว ในตอนกลางคืนของวันขึ้นเดือน ๙ พระสงฆ์จะทำพิธีสวดพระสูตรที่เนื่องด้วยเรื่องของเปรตคือผู้ที่ตายล่วงหน้าไปก่อนแล้วมีติโรกฐาทสูตร เป็นต้น พอเวลารุ่งเช้าชาวบ้านจะนำข้าวสุกบรรจุโอ หรือ ถ้วยชาม ตามแต่จะมีในครอบครัวหนึ่งจะมีจำนวนกี่ โอ ก็แล้วแต่ แล้ววางประทับในภาชนะเป็นโตก ถาด พาน เป็นต้น นำไปวางไว้หน้าพระสงฆ์ เรียงเป็นแถวกันไปใน

ศาลาโรงธรรม นอก^{นี้}ยังมีข้าวบิณฑ^{นี้}ส่วนกลาง คือนำข้าว
 บิณฑ^{นี้}แต่ละครอบครัวยังจัดไว้เป็นเฉพาะส่วนหนึ่ง ไป
 วางรวมกันไว้และมี บักฉัตร ธง และ ดอกไม้ เป็น เครื่อง
 ประดับ ข้าวบิณฑ^{นี้}แต่โบราณใช้ข้าวใหม่ ตรง^{นี้}เห็น
 ได้ชัดว่าเกี่ยวกับเรื่องผลเมื่อแรกได้ เมื่อวางเรียง
 ข้าวบิณฑ^{นี้}เสร็จแล้ว พระสงฆ์ก็สวดมนต์ต่อ สวดจบแล้วก็
 มีงานทำบุญเลี้ยงพระ พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วก็
 พิธีบังสุกุลอุ^{นี้}เป็นส่วนรวมเป็นเสร็จพิธีในวันนั้น แล้วก็
 ทำซ้ำอีกในวันรุ่งขึ้นและวันถัดไปอีกวันหนึ่งรวม ๓ วัน
 เป็นอันเสร็จพิธีรับตายายและบูชาข้าวบิณฑ^{นี้} ในงาน^{นี้}เขา
 มีคติอยู่อย่างหนึ่ง คือ ทูเรียนและนางสาตตันโลกำลังออก
 ผล ในหน้าเทศกาลสารท ให้เอาผ้าหรือกาบหมากไปผูกไว้
 รอบต้น เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าผลไม้ที่ต้น^{นี้}จะเก็บเอาไว้
 ทำบุญรับตายายในวันสารท

ได้กล่าวไว้ที่อื่นแล้ว (ดูเรื่องบังสุกุลอุ^{นี้}ในเทศกาล
 สงกรานต์) ว่าอุ^{นี้}ของญาติที่ตายไปแล้วคือตายาย เขาไม่
 เก็บไว้ในบ้าน แต่นำไปฝากรวมกันไว้ที่วัด เมื่อถึง
 เทศกาลจะทำพิธีที่กล่าว^{นี้} ก็นำเอามาวางเรียงรวมกันที่

ศาลาโรงธรรมก่อนเวลาจะถึงวันงานพิธี ที่พระสงฆ์เริ่ม
 สวดแต่ตอนกลางคืน เห็นจะสวดเพื่อให้เปรต คือ ฝูง
 ย่า ตา ยาย และคนอื่นที่ตายไปก่อนแล้วให้มาประชุมกัน
 เพื่อรับการเลี้ยงดูจากคนเป็นในเวลาเช้ารุ่งขึ้น คือมา
 บริโภคข้าวบิณฑังเป็นเครื่องสังเวท ทำไมจึงไม่เช่นสังเวท
 ด้วยกับข้าวของกินอย่างมีหมูเห็ดเป็ดไก่ เป็นต้นอย่างที่ชาว
 จีนเขาไหว้เจ้า นี่เลี้ยงแต่ก้อนข้าวอย่างเดียว ดูไม่น่าจะกิน
 เลย ตามคติของชาวฮินดู ถ้าเขาจะทำบุญอุทิศให้แก่ผู้
 ตายเขาเชิญพราหมณ์มากินเลี้ยง เพราะถือว่าพราหมณ์
 ไม่ใช่เป็นบุคคลธรรมดา แต่ว่าเป็นบุคคลพิเศษเสมอด้วย
 เทวดา เมื่อพราหมณ์กินเลี้ยงแล้วก็พิธีอุทิศผลไปให้ผู้
 ตายโดยเจ้าภาพลงน้ำเรียกว่าตรรปณะ นี่ก็เป็นทำนอง
 เดียวกับเราทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระและกรวดน้ำซึ่งมีที่มา
 แนวเดียวกันการดื่มให้พรแก่ผู้ที่เรายกย่อง ให้เกียรติ
 ของชาวตะวันตก (ดูเรื่องประเพณีสวดมนต์เลี้ยงพระของ
 ข้าพเจ้า) นอกจากเลี้ยงพราหมณ์แล้ว ในคราวเดียวกันเขา
 จัดข้าวบิณฑัง และน้ำวางไว้ด้วย เท่ากับเป็นเครื่องเช่นให้
 แก่ผู้ตาย เป็นทำนองเราทำบุญหน้าศพ เมื่อมีสวดมนต์

เลี้ยงพระ ก็มีสารับกับข้าวไปวางไว้ข้างโลงศพเพื่อผู้ตายจะได้กินด้วยการทำพิธีอุทิศให้แก่ผู้ตายของชาวฮินดูที่กล่าวมานี้เรียกว่าศราทธ์ เป็นคนละคำกับศารทซึ่งเป็นชื่อของฤดู แต่เราอ่านออกเสียงเหมือนกัน

พิธีบูชาข้าวบิณฑของชาวภาคบักซ์ใต้ ที่เอาไปวางเรียงไว้เป็นส่วนสัดเฉพาะครอบครัว เห็นจะอุทิศให้แก่ญาติเป็นเอกเทศ ส่วนข้าวบิณฑที่เอาไปรวมไว้เป็นกองกลาง เห็นจะอุทิศหรือเลี้ยงผีที่ไม่มีญาติ เป็นอย่างศารทกลางปีของจีนที่เรียกว่า ชิดง่วยปั่ว เมื่อมีเลี้ยงผีญาติทำไมจึงเลี้ยงผีไม่มีญาติด้วย ก็เพื่อแผ่เมตตาจิตไปถึงผีผู้ที่ไม่ใช่ผีญาติด้วย อย่างไรเสียพวกผีไม่มีญาติคงติดตามมาด้วย ถ้าคนเป็นทำเป็นผู้มีใจไม่ไ้ระกำไม่เลี้ยงดูพวกผีไม่มีญาติด้วย พวกผีเหล่านั้นอาจโกรธหรือน้อยใจเอาก็ได้ก็จะไม่สู้เป็นมงคลแก่ตนนัก เรื่องก็ตกอยู่ที่กลัวผี จึงต้องแสดงใจกว้างขวางไว้คือเลี้ยงดูผีเสื้อพวกผีไม่มีญาติเสียด้วยที่เลี้ยงแต่ข้าวบิณฑอย่างเดียวก็ผิดคอเต็มที่ สู้ของฮินดูไม่ได้ที่เขาหม้อทุกหรือน้ำไว้ให้ดื่มด้วย ลางที่พิธีบูชาข้าวบิณฑของชาวบักซ์ใต้ เติมจะมีอุทกด้วยก็ทราบไม่ได้ ข้าว

บัณฑิตที่บูชานี้ เมื่อเสร็จพิธีใครจะเอาไปกินก็ได้ ถือว่า
ถ้าได้กินข้าวชนิดนี้แล้ว ก็จะเกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้ได้กิน
ข้าวที่เหลือนอกนั้นก็ถ่ายเทกองไว้

ถัดจากวันรับตายายบูชาข้าวบัณฑิตแล้ว ล่วงต่อมาจน
ถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ซึ่งเป็นเทศกาลสารท มี
พิธีส่งตายาย และมีวันชิงเปรต ในวันนี้นั้นตอนเช้ามีการทำ
บุญเลี้ยงพระแล้วนำเอาอาหารของแห้งเรียกว่าของส่งตายาย
ไปวางกองไว้ตามโคนไม้หรือกอหญ้า ใครจะเอาไปไม่ว่า
เท่ากับของมอบให้กับตายายเมื่อจะกลับไปยังเปตโลก นอก
นี้ยังเอาไม้ไผ่มาผูกโครงเป็นร้านยกพื้นสูงประดับด้วยฉัตร
ธงและวงรอบด้วยด้ายสายสิญจน์ยกไปตั้งไว้ริมโคนต้นไม้
ใหญ่ แล้วนำเอาส้มสุกลูกไม้อาหารของกิน ตลอดจนเสื้อผ้า
ไปวางไว้บนนั้นสิ่งของเหล่านี้อุทิศให้เป็นทานใคร ๆ ไม่
ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่สมัครใจจะไปแย่งเอาไปกิน เอาไปใช้ก็ได้
เรียกกันว่าชิงเปรต ที่เห็นจะเป็นเหมือนส่งพวกเปรตหรือผี
ไม่มีญาติเป็นแน่ มาภายหลังส่งของสำหรับให้คนที่สมมต
เป็นเปรตแย่งชิงเอาไปจะได้ครึ่งเสียครึ่ง จึงได้เกิดมีทั้ง
สลากเมื่อแย่งเอาไปได้ก็มาขึ้นรับเอาของไปตามสลาก ที่รอบ

บริเวณร้านชิงเปรตมีวงท้ายสายสัญญาณเห็นจะป้องกันไม่ให้ใครล่วงล้ำเข้าไปละลาบละล้งก่อนถึงกำหนดชิงเปรตก็ได้ เป็นความคิดดี ขึ้นชื่อว่าวงกันด้วยสายสัญญาณแล้วผึกแล้วไม่กล้าเข้าไป เสร็จชิงเปรตแล้วเจ้าภาพต่างคนกรวดน้ำทรงที่โคนไม้ที่กองเครื่องสังคายยา เป็นอันเสร็จพิธี ในระยะนี้มีการทอดผ้าป่ากันมาก (ข้อความตอนนี้ได้มาจาก นายวงศ์ เขาวะแก้ว)

เรื่องชิงเปรตนี้ดูก็ไม่ผิดอะไร กับ เรื่อง ทั้ง กระ จาค ของจีนที่เขาทำในกลางเดือน ๗ ของเขา ซึ่งตรงกับเดือน ๙ ของเราคือเขาปลูกเป็นร้านยกพื้นสูง นำเอาขนมผลไม้เป็นกระจาด ๆ ขึ้นไปวางไว้บนนั้น นอกนั้นยังมีของมีราคาเช่นเสื้อผ้าห่มคลุมบน เครื่องสานไม้ไผ่คล้ายตะกร้าสิ่งของอย่างหลังนี้ มีคนจ้องแย่งกันมาก เมื่อถึงเวลามีเจ้าหน้าที่ ๒-๓ คนขึ้นไปประจำอยู่บนนั้น แล้วจับโยนสิ่งของบนนั้นลงมาข้างล่างให้แย่งชิงกัน เดิมเห็นจะโยนทั้งลงมาทั้งกระจาด จึงได้เรียกชื่ออย่างนั้น แต่ในอายุที่ข้าพเจ้าเห็น เขาหยิบของในกระจาด บนร้านทั้งลงมาเท่านั้น ส่วนเสื้อผ้าโดยมากเป็นผ้าขาวม้า เขาทั้งลงมา

ทั้งตะกร้าที่เอาผ้าติดไว้ด้วย ผลไม้และขนมโดยมากขนม
 แข่งที่ทิ้งลงมานั้น มีแต่พวกเด็ก ๆ และผู้หญิงแย่งกัน
 ส่วนผู้ชายไม่มีใครแย่ง เพราะคอยจ้องแย่งเสื้อผ้าดีกว่า
 ลูกไม้และขนมที่ทิ้งลงมา กว่าจะแย่งเอามาได้ก็เหลวแหลก
 บ้างเป็นธรรมดา แต่เจ้าเสื้อผ้าที่ทิ้งลงมานั้นแย่งกันจน
 ขาดไม่มีชิ้นดี ลางที่คนแย่งไม่ทันใจปีนร้านขึ้นไปแย่งกัน
 บนนั้น เจ้าหน้าทีมีน้อยห้ามไม่ไหว คราวนั้นก็ซุลมุนวุ่นวาย
 กันใหญ่ ถึงกับร้านทานน้ำหนักไม่ไหวพังลงมาก็เคยมี
 สนุกกันถึงหัวร้างข้างแตกข้างถลอกปอกเปิก ต่อมาจึงได้
 เปลี่ยนเป็นทั้งสลากสำหรับเสื้อผ้า ส่วนของอื่นยังคงทิ้ง
 ลงมาให้แย่งกัน การทิ้งกระຈາคของจีนเป็นการทิ้งทานให้
 แก่พวกผีไม่มีญาติ ส่วนการไหว้เจ้าชิตง่วยบ๊ว หรือสารท
 กลางปีของเขา เป็นการเซ่นผีปู่ย่าตายาย คือทำบุญให้แก่
 ญาติที่ตายไป

พิธีกันบิณฑ์และสังคายายของเขมร กันบิณฑ์
 แปลตามพยัญชนะว่าการถือก้อนข้าว ทำกันในวันแรมค่ำ
 หนึ่งเดือน ๑๐ เวลาเช้ามีต ชาวบ้านทำข้าวเหนียวสุกใส่
 ถ้วยโถโอชามแล้วแต่ละมี มาตั้งไว้หน้าพระสงฆ์ ๔ รูป

ซึ่งสวดสูตรต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับเปรต มี ปราภาสูตร และ
 อาณานาฎิยสูตร เป็นต้น เสร็จแล้วมีการเลี้ยงพระ ทำพิธี
 อย่างนี้ ๑ วันจนครบ ๑๕ วัน สอบได้ความแต่ผิวมาเท่านั้น
 เห็นจะเป็นลักษณะเดียวกับเรื่องบุชาข้าวบิณฑ์ของบั๊กซ์ได้
 ในวันสิ้นเดือน ๑๐ ขึ้นวันสารท มีการประชุมข้าวบิณฑ์
 คือ นำข้าวกระยาสารทและผลไม้ไปประชุมกัน ทำบุญ
 ถวายพระหรือตักบาตร ส่วนพิธีรับตายายและส่งตายาย
 ผู้บอกไม่ทราบ แต่ไปได้ความจากหญิงคนหนึ่งเป็นชาว
 ราชบุรีเชื้อเขมรเล่าให้ฟังว่า

ตอนเย็นวันสารท เขาจัดสำหรับกับก้อนทั้งควาวหวาน
 รวมทั้งกระยาสารทกับผ้าห่มใหม่สำหรับหนึ่งไปวางลง
 กลางผ้าขาวซึ่งปูลาดไว้กลางห้องเรือนสำหรับทำพิธี เช่น ผี
 ป่วยตายาย วางเสร็จเรียบร้อยแล้วพวกลูกหลานมานั่งล้อมวง
 อยู่รอบ ๆ ข้างผ้าขาวพร้อมกัน จุติรูปเทียนบูชาแล้ว
 ออกซื้อผีป่วยตายายที่ล่องลับไป เชิญให้มากินเครื่องเช่น
 พร้อมทั้งบรรพบุรุษอื่นที่ตายไปนานแล้ว และไม่รู้จักซื้อ
 ก็นึกในใจเชิญมากินเลี้ยงเครื่องเช่นถ้วย เชิญเสร็จรออยู่สัก
 ครู่ใหญ่ สมมติว่าผีป่วยตายายกินเลี้ยงเสร็จแล้ว จึงยก
 เครื่องเช่นออกจากที่ตั่งได้แล้วเลี้ยงดูกันในระหว่างหมู่ญาติ

อย่างเงินไหวเจ้า ฉะนั้นรุ่งขึ้นทำพิธีลอยกระทงส่งข้าว บิณฑ
 ทอนเวลาก่อนสว่าง เป็นการส่งตายาย คือนำเอากระทง
 หยวกกล้วย ซึ่งทำเตรียมล่วงหน้าไว้แล้ว บรรจุน้ำข้าวปาก
 หม้อ (นี้เท่ากับ “ผลแรกได้” ของข้าวสุกในหม้อ)
 พร้อมทั้งกระยาสารท (นี้เท่ากับ “ผลแรกได้” ของพืช
 พันธุ์ธัญชาติที่เกี่ยวเก็บได้) และขนมอื่น ๆ ถ้ามีส้มสุก
 ลูกไม้อะไรอื่น ก็เอาใส่ลงไป ในกระทงด้วย กับมีเครื่อง
 เสบียงกรังเช่นกะปิ น้ำปลา พริก หอม กระเทียม เป็น
 ต้น เป็นสิ่งละอันพรรณละน้อย บรรจูลงไป แล้วเอาไม้
 มาทำเป็นพายเล็ก ๆ สองเล่มติดไปกับกระทงด้วย จุก
 ฐปเทียนปักและติดไว้ในกระทง แล้วปล่อยให้กระทงลอย
 น้ำไปถ้าเป็นที่อยู่ห่างแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำไหล ก็เอาไป
 วางทิ้งไว้ยังทางสามแพร่งเป็นเสร็จพิธีที่เขาเล่าให้ฟังเพียง
 เท่านั้น แต่ไปได้ความจากหนังสือฝรั่งเรื่องหนึ่งว่าด้วย
 เรื่องพิธีลอยกระทงส่งข้าวบิณฑท ซึ่งมีอยู่ในพิธีประเพณี
 เขมร (E.R.E. Vol. 3 p. 161) ว่าในขณะลอยกระทงส่ง
 ตายาย มีคำกล่าววาทันนี้ “ขอให้ไปยังถิ่นยังทุ่งที่ท่าน
 อยู่ ไปสู่เขาได้หินได้ผาซึ่งเป็นที่อยู่ของท่าน ไปเกิด กลับ
 ไปเกิด” ในที่นี้มีเรื่องลอยกระทงด้วย เห็นได้ว่าเรื่อง

ลอยกระทงของเราที่ทำเป็นสองตอนก็อยู่ในกลางเดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ มีเค้าปลั้ววันมาถึงคติในเทศกาลสารทด้วย แต่จะเอาไว้พิจารณาเป็นอีกส่วนหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับ เทศกาลลอยกระทง

ชนชาติไทยในแคว้นตังเกี๋ย เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวได้ เป็นครั้งแรกหัวที ก็นำขำวนั้นไปเช่นผีเรือน ถ้ายังไม่ได้ ทำพิธีเช่นไหว้ผีเรือน ก็ห้ามไม่ให้ใครกินข้าวที่เก็บเกี่ยว นั้น (E.R.E. Vol. 12p. 490) การจับปลาบึกในลำแม่น้ำโขง ถ้า จับได้ตัวแรก ต้องเอาไปขายให้แก่เจ้าเมืองเวียงจันทน์ เพื่อในใช้พิธีกรรมเช่นสรวงเจ้าน้ำเจ้าของปลา (ดูเรื่อง ปลาบึก ของพระยาราชนา วารสารศิลปากรปีที่ ๒ เล่ม ๑-หน้า ๘๑) ในคัมภีร์อับราแฮมไบเบิลของลัทธิศาสนาคริสต์ เตียนกล่าวว่าผู้เป็นหัวหน้าชาตินิยมบุตรหัวปี ก็จะฆ่าบุตร คนนั้นบูชาญวนถวายแก่พระเจ้า แต่พระเจ้าตรัสให้ฆ่าลูกแกะ ที่เกิดตัวแรกในฤดูกาลบูชาญวนแทน ทั้งสองเรื่องนี้ก็เกี่ยวกับผลเมื่อแรกได้ ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นพืชผลธัญชาติ เท่านั้น ถึงสิ่งอื่นก็เป็นผลเมื่อแรกได้เหมือนกัน พิธีอุทิศ แผ่นส่วนบุญให้แก่ญาติที่ตายไปของลัทธิศาสนาคริสต์ซึ่งจัด

ทำในวันที่ ๒ พฤศจิกายน เรียกว่า All Souls Day หรือ “วันวิญญาณทั้งหมด” ก็อาจสงเคราะห์เข้าอยู่ในจำพวกเดียวกัน หากแต่แปลความหมายของเดิมเป็นใหม่ไปเท่านั้น เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าคติผลเมื่อแรกได้มีแพร่ทั่วไปในชาติต่าง ๆ เพราะฉะนั้นเรื่องทำบุญกระยาสารทของเรา ก็คงเนื่องจากเรื่องผลเมื่อแรกได้

แต่เดิมมา เราอาจมีประเพณีเกี่ยวกับผลเมื่อแรกได้เป็นทำนองเดียวกับชาวไทยภาคอื่นดังกล่าวมาแล้ว แต่ภายหลัง เห็นจะมาเปลี่ยนเป็นทำบุญตักบาตรด้วยกระยาสารท เราคงได้คตินี้มาจากอินเดีย ชื่อก็บอกอยู่ในตัวแล้วว่าคงเป็นเช่นนั้นแน่ แต่ประเทศของเราอยู่ในเขตร้อนของโลก ข้าวซึ่งเป็นพืชพันธุ์ธัญญาหารที่สำคัญของเราในตอนฤดูนี้ยังอยู่ในระยะแตกรวง เมล็ดข้าวยังไม่สุก ผิดกับประเทศอินเดียตอนเหนือหรือประเทศอื่นที่อยู่ถัดเขตร้อนขึ้นไป ซึ่งฤดูเก็บเกี่ยวข้าวของเขาตกในฤดูสารท คือ ในราวเดือน ๑๐ ทางจันทรคติของเรา กลางเดือนฤดูสารทพระจันทร์เต็มดวงบริสุทธิผดกับของเราซึ่งในเดือน ๑๐ ยังอยู่ในฤดูฝน ท้องฟ้ายังมีตมัวอยู่ กล้วยเมฆมองไม่ใคร่เห็นดวงจันทร์เวลา

กลางวันของฤดูสารทมีระยะยาวสะดวกแก่การที่จะเกี่ยวข้าว
ได้จนถึงเวลาเย็นพระมีคำซ้ำกว่าวันฤดูอื่น ฝรั่งจึงเรียก
พระจันทร์กลางเดือนสารทว่า พระจันทร์ฤดูเก็บเกี่ยวข้าว
(Harvest Moon)

กลับมาเล่าเรื่องของเรานะ เมื่อข้าวของเรายังไม่สุก
ทันฤดูสารท ชาวบ้านจึงต้องปลูกข้าวเหนียวชนิดข้าวเบา
เป็นพิเศษไว้แปลงหนึ่ง เพื่อได้ข้าวทันใช้สุก แต่กระนั้น
ข้าวที่เก็บเกี่ยวเอามาก็ยังไม่สุกดี ต้องเอามาทำเป็นข้าวเม่า
ทำเป็นข้าวสารไม่ได้เพราะติดเปลือก ถ้าข้าวที่เก็บมา
ยังอ่อนมาก แม้ทำเป็นข้าวเม่าก็มักติดเปลือกอยู่นั่นเอง
ต้องเสียเวลาเก็บเอาเปลือกออก ในที่สุดเห็นลำบาก และ
ไม่ทราบต้นเหตุเสียแล้ว ก็เอาข้าวเก่ามาทำเป็นข้าวเม่า
แล้วเอาข้าวเม่านั้นผสมกับสิ่งอื่นตักกล่อมมาแล้ว กวนเป็น
กระยาสารทขึ้น แต่ก่อนนี้ถั่วงาที่ใช้กวนเป็นกระยาสารท
ชาวบ้านเขาปลูกเอาไว้เป็นพิเศษ เพราะซื้อหาไม่ได้สะดวก
เหมือนอย่างทุกวันนี้

เรื่องทำบุญตักบาตรกระยาสารท คงได้พรรณนามา
บ้างให้เห็นอยู่ว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับ “ผลแรกได้” ซึ่งเรา

ได้แบบอย่างมาจากอินเดีย แต่ที่กล่าวว่าเมื่อตกบาตรแล้ว
 กรวดน้ำ อุทิศแก่บรรพบุรุษผู้ ที่ล่วงลับไปแล้ว จะเป็น อีก
 เรื่องหนึ่ง แต่เอามาทำรวมต่อกัน เพราะการกรวดน้ำ
 อุทิศแก่ บรรพบุรุษทางอินเดียเขาเรียกว่า ศราทธ์ เสียง
 ในภาษาไทยเหมือนกันกับคำสารท ซึ่งเป็นชื่อฤดู แต่อย่างไร
 ก็นี่ ชื่นเชื่อว่าทำบุญแล้วก็มักกรวดน้ำแผ่กุศลให้เสมอ
 นี่ก็เป็นประเพณี ที่ชาวฮินดูยังประพฤติกันอยู่เป็นปรกติจน
 ทุกวันนี้ ชาวเปรตข้าวกुर (กुर=ข้าวสุก) ที่เซ่นในวัน
 สงกรานต์เป็นจำพวกเดียวกัน

ตามคตินิยมของเราแต่ก่อน ถ้าทำบุญด้วยข้าวใหม่
 หรือผลไม้เมื่อแรกเป็น ถือกันว่าได้บุญแรงเท่ากับบุญถวาย
 สังฆทาน แต่เดี๋ยวนี้ผลไม้เมื่อแรกเป็นเขาไม่ใคร่เอาไป
 ทำบุญถวายพระ แต่นำเอาไปขายที่ตลาดก่อน เพราะขาย
 ได้ราคาด้วยเป็นผลไม้ต้นฤดู เขาแก้ว่าที่ไม่นำไปถวายพระ
 ก็เพื่อให้ผลไม้กันตลาด มันจะได้มีมาก ๆ และซื้อขาย
 วยล่องได้คล่องมือ ดีเหมือนกัน แต่ว่าดีในแง่ของ
 เศรษฐกิจเท่านั้น

มีผู้เล่าให้ฟังว่า ไม้เมื่อแรกเป็นเขาห้ามไม่ให้เก็บ
 เอาไปทำบุญถือว่าเป็นบาป เพราะกลัวเหตุผลอย่างไรก็
 ไม่ได้ความ ครั้นสอบถามพวกชาวสวนกลับได้ความตรงกัน
 ข้ามว่าผลไม้เมื่อแรกเป็น เป็นของคิมิราคาเพราะแรกมี
 คนนิยมซื้อเอาไปทำบุญถือว่าได้บุญแรง เห็นว่าคำอธิบาย
 ที่ขัดแย้งกันนี้จะถูกด้วยกันแต่คงเป็นคนละสมัย ที่ห้าม
 ไม่ให้เอาผลไม้เมื่อแรกเป็นไปทำบุญถือว่าเป็นบาป เห็น
 จะเนื่องมาแต่เหตุที่จะต้องนำไปส่งเวยเทวคาเสียก่อน นี่คง
 เป็นคติความเชื่อถือแต่ดั้งเดิม อันเป็นต้นเหตุของเรื่อง
 “ผลแรกได้” ซึ่งเป็นคติมีอยู่ทั่วไปในชาติต่าง ๆ แต่เดิมที่
 ภายหลังเมื่อเรานับถือพุทธศาสนาแล้ว คติของเดิมที่ถือผี
 สางเทวคาก็เสื่อมคลายไป เปลี่ยนเป็นทำบุญถวายพระ
 แต่ยังมีเค้าเดิมมองเห็นอยู่ ชะรอยแต่เดิมมาเราคงนำ
 “ผลแรกได้” เช่นผีปู่ตายายหรือผีอะไรที่นับถือ.

เทศกาลออกพรรษา

เดือน ๑๑ แรมค่ำเป็นวันออกพรรษา ฝนซึ่งตก
พราดำและตลอดเวลามา ๓ เดือน ท้องฟ้าซึ่งเคย “เห็น
เมฆมืดเวหาฟ้าคะนอง พยับพองฝนสาอยู่ปราดปราย”
ก็เว้นว่างและห่างหายไปเป็นเวลา กำลังจะหมดฤดูฝน เมฆ
ซึ่งเกลื่อน กล่นลอยเต็มทั่วท้อง ฟ้าก็ค่อยสูญ หายมลายไป
ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้หรือลมพญา ซึ่งเคยพาเอา
ฝนสาตามาโดยแรง ก็แปรและกลายเป็นลมว่าวพัดโชย
เรื่อย ๆ มาริน ๆ ทำให้รู้สึกสดชื่นหายชื้นอับ ถนนหน
ทางก็หมาดแห้งไม่แฉะเหมือนเมื่อก่อน การทำนาที่คร่ำ
เคร่งมาหลายเดือนก็หมดภาระไปตอนหนึ่ง ข้าวส่วนมาก
ก็ตกรวงแล้ว คอยแต่เวลาที่จะสุกและเก็บเกี่ยวได้เท่า
นั้น อากาศชื้นและมีลมวัก็เปลี่ยนเป็นปลอดโปร่งแจ่มใส
ภูเขาซึ่งอยู่ไกลเห็นลิบ ๆ ทางโน้น ไม่ได้เห็นมาหลาย
เวลา บัดนี้กลับเห็นเขียวชดได้ฉฉในที่ไกล กระทำให้ใจ
คอของชาวบ้านเบิกบาน ไปด้วยกับธรรมชาติ ฤดูเข้า

พรราชา ๓ เดือนผ่านไปแล้ว ข้าวก็หว่านแล้วดำแล้ว กำลัง
จะแตกรวงเป็นพุ่มพวงไสวตระการตา อีกไม่ช้าก็จะเก็บ
เกี่ยวได้ ไม่เบื่อบานสบายใจก็จะไปเบื่อบานสบายใจเอา
เมื่อไหร่

ออกพรรษาแล้วและตลอดไปจนถึงกลางเดือน ๑๒
เป็นเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งเป็นที่ยินดีปรีดาและรื่นเริงของ
ชาวบ้าน ด้วยจะได้มีโอกาสทำบุญสุนทานควบกันไปกับ
ความสนุกเร้าใจบันเทิงใจ คนแต่ก่อนเคยพูดว่า “ทอด
กฐินรื่นเริง” ทอดกฐินนั้นเข้าใจ แต่รื่นเริงหมายความว่า
ทำอะไรอยากทราบแต่ก็ไม่ทราบ ก่อนถึงวันทอดกฐินชาว
บ้านมักไปเลือกหาวัดที่จะทอด หาได้แล้วก็ไปจองล่วงหน้าไว้
เพื่อให้วัดรู้ตัวและมีเวลาเตรียมรับรองในวันทอด
โดยมากวัดที่จองไว้มักเลือกวัด หมู่บ้านอื่นเพื่อจะได้มี โอกาส
แห่กฐินไปครีครึ้นอย่างสนุกสนาน และประสานสมัคร
สมานสามัคคีเป็นไมตรีกับชาวบ้านโน้น ซึ่งเมื่อรู้ว่าจะไป
ทอดกฐินที่วัดหมู่บ้านของเขาในวันใดก็จะได้ เตรียมการ
เพื่อต้อนรับ ตลอดจนเลี้ยงดูและเล่นสนุกพร้อมสามัคคีวิ
สาสะกัน นอกนั้นงานทอดกฐินในที่ไกลได้โอกาส เทียวเตร

เปลี่ยนภูมิประเทศ ให้เห็นแปลกเห็นใหม่ไปจากที่เคยเห็น
อย่างซ้ำซากอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน ถ้าสิ่งใดในหมู่บ้านโน้นมี
แปลกหรือมีใหม่ ก็จะได้รู้ดูเห็นด้วยตนเอง แล้วนำเอา
สิ่งที่มีอยู่ในดินนั้นนำมาใช้เป็นแบบอย่างของตนบ้าง ปะ
เหมาะอาจพบเนื้อคู่อุ้ยที่นั่นด้วยก็ได้ เหตุฉะนี้ ประเพณี
ทอดกฐินต่างถิ่น ของชาวบ้านจึงถือว่าสำคัญและจำเป็น
เพราะได้ทั้งบุญกุศลและเล่นสนุกรื่นเริง ได้ทั้งความรู้และ
จิตใจ เปลี่ยนชีวิตที่คร่ำเคร่งอยู่กับเรื่องทำมาหากินมาเป็น
ชีวิตใหม่ที่สดชื่นรื่นเริงเสียชั่วคราว ประเพณีอย่างนี้
ย่อมมีค่าควรแก่ชีวิตของคน จึงได้ประเพณีสืบต่อกันมา
ไม่ขาดสาย เท่ากับเป็นการศึกษาโดยปริยายของคนแต่ก่อน
ฝึกตนให้เป็นคนมีใจบุญ รู้ค่าและคุณค่าของความสามัคคีมี
จิตใจร่าเริงไม่คับแคบ

เมื่อถึงวันทอดกฐิน ชาวบ้านตระเตรียมผ้ากฐิน
และเครื่องไทยธรรม ของถวายพระพร้อมแล้ว ก็เคลื่อน
กระบวนออกเดินทางไปสู่วัดที่จะทอด กะเวลาไปให้ถึงวัด
ทันเลี้ยงเพลพระ เสร็จเลี้ยงเพลแล้วก็จะได้ทอดกฐิน ถ้า
เป็นวัดอยู่ในระยะหนทางไกล ก็ต้องเคลื่อนกระบวนเดิน

ทางไปแต่เช้าเพื่อให้ทันเวลา เมื่อไปก็มักมีแท่นกัน
 คึกคักสนุกสนาน ถ้าไปทางบกก็ไปเกวียนไปช้างและไปม้า
 เป็นยานพาหนะบรรทุกและขับที่เข้ากระบวนกันไป ถ้ามีช้าง
 มักตั้งองค์กฐินในกุบบนหลังช้าง ถ้าไม่มีก็ตั้งไว้ในเกวียน
 และตกแต่งประดับประดาเกวียนนั้นให้งดงามแต่งบุษบก
 สำหรับตั้งองค์กฐิน ถ้าไม่ใส่เกวียนก็ใช้หาบหามกันไป
 สิ่งหนึ่งในงานแห่ กฐินจะขาดเสียมิได้คือกลอง มีคนหาม
 คนตามเดินตีไป ตีตุ้ม ๆ ไปตลอดทาง ถ้ามีปี่มีฆ้อง
 ก็เป่าตีฆ้องไปด้วย นอกนี้ใครจะร้องรำทำเพลงอย่างไร
 ก็แล้วแต่สมัครใจ การเป่าตีฆ้อง กลองเท่า กับ
 ประกาศบอกให้รู้ว่ามีแห่กฐินผ่านมา ชาวบ้านร้านถิ่น
 ตามระยะทางที่กระบวนผ่านไปเมื่อได้ยินก็ออก มาแสดงความ
 ยินดีไมทนา นั่งลงยกมือพนมไหว้ องค์กฐิน อยู่หน้า
 บ้าน แม้คนเดินสวนทางมาก็ นั่งลงยกมือไหว้ไมทนาเช่น
 เดียวกัน เป็นเรื่องทางใจแสดงไมตรีจิตพลอยยินดีในสิ่งที่
 ควรยินดี นี้อีกวัฒนธรรมเก่าส่วนหนึ่งของชาวไทย สิ่ง
 ของอะไรที่จะนำไปทำบุญ คนที่ไปในกระบวนก็ช่วยกัน
 แบกช่วยกันหามด้วยความเต็มใจ ใครเหนื่อยก็เข้าเปลี่ยน
 เข้าผลัดไปตามเรื่อง ส่วนใครมีการเล่นอะไรก็เอา

ไปเล่น ผู้ที่เข้ากระบวนถ้าเป็นผู้หญิงสาว ๆ ก็แต่งตัวสวย ๆ ตามท้องถิ่นชาติผู้หญิง การบุญการกุศลก็รู้สึกกร้อยไป พอใกล้จะถึงวัดที่จะทอดก็เป็นเวลาน้องเพลทางวัดจัดเตรียมรับไว้พร้อมสรรพ ส่วนชาวบ้านร้านถิ่นทางหมู่บ้านนั้น เมื่อได้ยินเสียงกลองตุ้ม ๆ ดังมาแต่ไกล ก็พากันออกไปรอคอยเพื่อต้อนรับ ลางที่ก็มีกระบวนแห่ออกไปถึงกลางทาง แล้วผสมโรงเข้ากระบวน สมทบแห่มาด้วยก็มี ถึงวัดได้เวลาก็จัดเลี้ยงเพลพระ และเลี้ยงตลอดถึงพวกแห่กรฐินด้วย ชาวบ้านที่นั่นเป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงทั้งสน เพราะเป็นวัดของเขา ถิ่นของเขาเขาเลี้ยงเสร็จไม่ต้องอนาทรร้อนใจเรื่องอาหารการกิน เป็นความเอื้อเฟื้อยินดีต้อนรับด้วยไมตรีสามัคคีรส และชาวบ้านนั้นอาจจะไปทอดกรฐินที่วัดของบ้านโน้นบ้างในคราวหน้าสลับกัน ก็จะได้มีโอกาสตอบแทนกันไปในตัวดีจริง ๆ

เสร็จเลี้ยงเพลและเลี้ยงกุ๊กกันแล้ว ได้เวลาทอดกรฐินสงฆ์ลงโบสถ์ชุมนุมกันพร้อมแล้ว ก็จัดกระบวนแห่มีคนตามกันเป็นแถวยาวยืด เสียงกรั้มกรึกกรั่นไปทั่วบริเวณวัด ประทักษิณเวียนโบสถ์ ๓ รอบ แล้วก็เข้าโบสถ์

ถวายผ้ากฐิน ซึ่งเป็นเรื่องไม่จำเป็นจะต้องเล่า เพราะ
 เป็นลัทธิพิธีที่เคยเห็นกันโดยมาก เว้นแต่เวียนโบสถ์ ๓
 รอบไม่มีใครมีที่ทำกัน ที่จริงเวียนประทักษิณก็เป็นการดี
 เพราะเป็นการแสดงเคารพต่อ สถานที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 กฐินแปลว่าอะไร และต้นเหตุ ทอดกฐินมีอย่างไร อาจ
 หาหนังสืออ่านเป็นความรู้ได้ง่าย เพราะท่านผู้รู้แต่งขึ้น
 ไว้ให้อ่านมียอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นจะนำมาพรรณนาในที่นี้ให้
 ซ้ำซาก เสร็จทอดกฐินแล้วก็เล่นสนุกรื่นเริงกันที่ลานวัด
 ใครเล่นอะไรก็เล่นไป เล่นกันครึกครื้นสนุกกันเต็มที่
 ไม่สู้ปรากฏมีเรื่องอะอะวิวาทกัน เพราะเขากลัวบาปกรรม
 กรรม ไม่กล้าทำสิ่งที่ไม่ควรทำในสถานศักดิ์สิทธิ์เช่นนั้น
 ถ้าจะมีคนอะอะกันบ้างเกินขอบเขต ก็ถูกวัดถูกชาวบ้าน
 ลงโทษเสียเองตามสมควร เป็นเรื่องควบคุมกันเองไป
 ในตัว โดยอาศัยประเพณีที่ประเพณีสืบต่อกันมา เป็น
 หลักประกันความเป็นอยู่ของเขาเท่าที่จะทำได้ในสมัยซึ่ง
 สืบมาแต่ดั้งเดิม แต่เดี๋ยวจะเปลี่ยนแปลงเป็นความเจริญ
 ไปอย่างไรบ้างไม่ทราบ เล่นสนุกพอได้เวลาตามสมควรก็
 เลิก ว่าลาชาวบ้านนั้นแล้ว ก็พากันกลับถิ่นบ้านของตน

ตอนนี้เป็นกลับอย่างเจียบ ๆ ไม่มีئه่แหนอะไรเหมือน
เมื่อเข้าไป เพราะสนุกสะใจและเหนื่อยแล้ว

ตามที่เล่ามานี้เป็นเรื่องแห่งกฐินไปทางบก ถ้าไปทาง
น้ำถึงไม่บอกก็รู้ว่าเขาไปกันด้วยเรือพายเรือแจวไปกันเป็น
แถวยาวยืตทั้งเรือใหญ่เรือน้อย เรือที่เป็นองค์กฐินนั้นจัด
แต่งเป็นพิเศษ มีคาคผ้าคาคตีสี่มธกิวและอะไรต่าง ๆ ตาม
แต่จะแต่งและประดับตลอดจนที่ตึงวางไ้ตร จะทำเป็นบุษบก
หรือทำเป็นรูปอะไรก็ได้แล้วแต่จะทำ ข้าสมัยนี้ไปทอดในระยะ
ไกล ๆ ได้สะดวกด้วยมีเรือกลไฟและเรือบตร จะจุเอา
เรือแจวเรือพายพ่วงท้ายไปด้วยหลาย ๆ ลำก็ได้ เมื่อถึง
เทศกาลทอดกฐิน จะได้ยินเสียงกลองดังตุ้ม ๆ อยู่แทบทุก
เช้าแม้ไม่เห็นก็รู้ได้ว่ามีกระบวนกฐินกำลังจะผ่านไป การ
ไปทางน้ำอย่างนี้ ถ้าเป็นกฐินของชาวกรุงชาวเมืองมักมี
เรือเป็นโรงครัวพ่วงไปด้วยเพราะจัดเตรียมสิ่งของไปหุงต้ม
ได้สะดวกกว่าทางบก จะอาศัยชาวบ้านของวัดที่ไปทอด
เป็นผู้เลี้ยงดูเหมือนดังเรื่องที่เล่ามาข้างต้นก็ได้ เพราะ
ความมีและความไม่มีไม่ได้ระดับไล่เลี่ยกัน จึงผิดชั้นผิด
สังคม นิตของเรานนิตของเขา จะเอา^๕นิตของเราและเอา

นั้นของเขามารวมเข้าแม่พิมพ์เดียวกัน ในทันทีทันใดก็
 ยากอยู่ ต้องพยายามทำให้นั้นเป็นนั้น หรือทำให้นั้นเป็น
 นั้นเพื่อให้มีแถวมีแนวเสียก่อน จึงจะรวมเข้ากันได้สะดวก
 และราบรื่น

อาหารที่จัดเอาไปเลี้ยงกันในงานทอดกฐิน โดยมาก
 มักใช้เป็นข้าวห่อข้าวกระตังเพราะสะดวกดี ยื่นส่งให้กันก็
 ง่าย กินเสร็จแล้วโยนทิ้งห่อกระตังได้ไม่ต้องคอยเก็บถ้วย
 หรือชามกลัวว่าจะแตกหรือหายได้ และไม่ต้องเป็นกังวล
 ล้างถึงจะล้างก็ต้องใช้น้ำในแม่น้ำลำคลองล้าง ใครเขาจะ
 ขนเอาน้ำฝนน้ำประปาไปด้วยได้มากให้ลำบากลำบากถึงล้าง
 ชามได้อาหาร ที่จัดเอาไปนั้นไม่ใช่แต่สำหรับเลี้ยงคนที่ไป
 เขาจัดไปถวายเลี้ยงพระเพลที่วัดด้วย ของเลี้ยงนั้นนอกจาก
 จะมีข้าวและแกงและของผัก ๆ ต้ม ๆ ตามแต่แม่ครัวจะ
 จัดหาเตรียมไป ยังมีเจ้าขนมจีนน้ำพริกด้วย ของหวานก็มี
 มีข้าวเม่าทอดและกล้วยแขก ของเหล่านี้นั้นเป็นขึ้นพื้นทุกนัด
 ไม่ใคร่ขาดเพราะสะดวกแก่ที่จะเลี้ยงดู แต่ขนมจีนน้ำพริก
 โดยเฉพาะน้ำพริก ถ้าทำเป็นจำนวนมากๆ สำหรับเลี้ยงคน
 มาก เวลาผสมแม่ครัวอาจเอามือลงไปกวักคนน้ำพริกใน

ภาษา ซึ่งโดยมากใช้กระดางหรือโองมังกร มักล้วงลึก
ลงไปเลยข้อมือ ลางที่ก็เลยไปถึงครึ่งแขนก่อนแขนก็เคย
เห็น น้ำมะกรูดน้ำมะนาวน้ำส้มมะขามเปียกที่เป็นเครื่อง
เปรี้ยวผสมน้ำพริกคงจะกัดแขนระบายเอาเจ้าเหงื่อขึ้นไคลลง
ไปผสมตัวเป็นแน่ไม่เป็นไร กินอร่อยดี เพราะภาษาจีน
ว่า “เที้ยอ้มก็เจียะเซงซี่” แปลว่า “มองไม่เห็นกินสะอาด”
ตรงนี้อาจมีเสียงแย้งอย่างโมโหเกิดขึ้นได้ว่า “ใครเขาเอา
มือลงไปกว่นเล่า หาความกันเปล่า ๆ เขาก็ใช้กระจำหรือ
ช้อนลงไปกว่นต่างหากเชื่อจริง” ไม่เชื่อเพราะเห็นอยู่กับ
ตา “ถ้าไม่เชื่อถามภรรยาข้าพเจ้าดูก็ได้” นี่เป็นคำกล่าว
ของชาวพม่าตรงกับของเรา ชาวบ้านนอกบอกว่าให้ถาม
แม่อีแดงดู ถ้าใครไม่เชื่อตามที่กล่าวเขาจึงต้องอ้างเมีย
เป็นพยาน สนับสนุนถ้อยคำของเขาเสมอ เพื่อให้หนักแน่น
เพราะภรรยาเป็นผู้พูดจริงเสมอ เชื่อได้แต่อย่างไรก็ดี ไช
กระจำหรือช้อนกว่นนั้นมันไม่ได้ ของมีจำนวนมาก ตำม
ก็สั่นไป มือเปื้อนน้ำมะนาวมะกรูดที่บีบลงไปอยู่แล้ว ใช้
มือกว่นสะดวกดีกว่า เป็นทำนองเดียวกันกับมูลข้าวเหนียว
น้ำกระทิ ต้องใช้มือมุน จะใช้เครื่องอย่างอื่นแทนมือไม่

ถนัดไม่เคยกัน เพราะประพจน์เป็นประเพณีมาอย่างนั้น
 ขึ้นมุนท้วยอย่างอื่นจึงนอกแบบ กินไม่อร่อยไม่ได้รสมือ
 คุณาล้างมือในซาล้างเห็นคำ ๆ เป็นปลักมันมะเหมือม
 เพราะมือที่ใช้มุนกะทิใช้สำหรับรับสตางค์และใช้อย่างอื่น
 อีกร้อยแปด เช็ดกับตะโหมก็เคยเห็นแต่หน้าอัยราย จุ่มล้าง
 แล้วมีผ้าเช็ด แต่ผ้านั้นลางแห้ง (ไม่ใช่ทั่วไป) มีลักษณะ
 เป็นสีขาวเพียงไร โปรดสังเกตดูเอาที่แล้วก็แล้วกัน ที่กล่าวนี้
 ไม่ใช่ข้าพเจ้าจะไม่ซื้อข้าวเหนียวกิน ซื้อ ทำไมจะไม่ซื้อ
 เพราะถือภาษีเงินข้างต้นนี้ และทำเหมิน ๆ ไม่แลเห็นเสียก็
 กินได้ถ้าไปเห็นด้วยตาตนเองเสียหมดไม่ว่าอะไรหรือรู้แจ้ง
 เห็นจริงในสภาพที่แท้จริง อย่างที่ท่านว่า “เกศาอันว่าผม
 อย่าขึ้นชมว่าโสภา” ก็อยู่ในโลกอย่างที่ข้าพเจ้าอยู่นี้ได้ลำ-
 บากต้องทนเอาบ้างอย่าไปนึกถึงมันนักเดือดร้อน ถ้าทนไม่
 ไหวไปบวชเป็นฤๅษีดีกว่า แต่ทว่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด
 เป็นเรื่องสมัยของข้าพเจ้า จึงไม่ใช่อุปมาเหมือนกับอีกสมัย
 หนึ่ง ซึ่งอาจมีความเจริญก้าวหน้าในวัฒนธรรม ไปไกล
 กว่าสมัยของข้าพเจ้าก็ได้ ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนั้นเป็นกล่าว
 อย่างผู้เห็นข้างหน้า มีแต่ความสลดใจขึ้นใจทั้งนั้น

กล่าวนอกเรื่องเป็นขั้ตจ้งหวะแล้ว จ้งจะเล่าเรื่องทอด
 กฐินต่อไป เสร็จทอดกฐินแล้ว ก็เล่นสนุกสมโภชกันที่
 ลานวัดหน้าวัด มีการแสดงต่างๆ หรือแข่งเรือพายกันเป็น
 ต้น หรือไม่ก็อาจมีเล่นเพลงเรือด้วยก็ได้ ชาวบ้านแถบนั้น
 จะพายเรือมาเข้าร่วมการกุศลและเล่นสนุกร่วมด้วย ตอนน^{นี้}
 ลางที่จะเห็นผู้หญิงสาวชาวบ้านสวมหมวกมาแข่งเรือด้วยก็
 ได้รับความจำเป็นบังคับอยู่ในตัวเพราะเล่นอยู่กลางแจ้ง กลาง
 แดด และหมวกที่เขาสวม ถ้าเป็นอย่างงามก็ประดับประดา
 มีเขียวๆ แดงๆ ตามสภาพของท้องถิ่น ลางวัดเมื่อ
 ทอดกฐินแล้ว จัดสิ่งของพื้นถิ่นที่มีในที่นั้น มีกล้วยอ้อย
 มะพร้าว น้ำตาล เป็นต้น นำมาให้เจ้าภาพกฐินเป็นของ
 ขำร่วยตอบแทนด้วยไมตรีจิตก็มี เล่นสนุกสมควรแก่เวลา
 แล้วก็เลิกต่างกลับบ้าน เทศกาลกฐินถ้าไม่ทอดกันเจี๊ยบๆ
 เป็นเฉพาะรายบุคคล ก็สนุกกันอย่าง^{นี้} อย่าห้ามเลยว่
 อย่าเอาความสนุกเข้าไปปะปนกับการบุญการกุศล เพราะ
 คนเป็นสิ่งผสมปรุ้งแต่ง ห้ามไม่ให้สนุกไม่ให้ชู้ซ่าหรุหราก็
 ได้ดอกห้ามแต่ว่าหลบอยู่ภายในคอยแต่จะดันออกมาเมื่อมี
 โอกาสถ้ามันดันออกมาได้ในที่อื่นไม่มีขอบเขตเป็นเครื่องกั

ก็รุนแรงยิ่งกว่านี้ ถึงเสียหายไปกันใหญ่ก็มีได้ และในโลกนี้จะหาสิ่งที่เป็นของแท้ของบริสุทธิ์จริงๆ หาได้น้อยเต็มที หรือจะไม่มีเสียด้วยซ้ำ ถึงหากว่าจะมีก็เข้ากันไม่ได้กับโลก ซึ่งซับซ้อนด้วยคิชั่ว เพราะของแท้ของบริสุทธิ์ ถ้าจะมีก็ต้องมีอยู่นอกโลกนี้ไป เป็นที่สุดแห่งความไม่มีผสมที่ใครๆ โดยมากอยากไปก็แต่ปากจึงไปกันไม่ถึง

ทอดกฐินเท่าที่พรรณนาเป็นทอดกัน ตามธรรมดาสามัญ คือทอดย้งวัดที่ไปจองล่วงหน้าไว้ เขาจองแล้วมักเขียนหนังสือปิดไว้ที่ศาลาท่าน้ำหน้าวัด เพื่อบอกให้รู้ว่ามีใครมาจองเอาไว้แล้ว เมื่อเสร็จทอดกฐินมักเอาธงจะเข้ปักไว้หน้าวัดข้างศาลา ลางที่ก็มีต้นกล้วยปักไว้ด้วย บักไว้ทำไมและทำไมจึงใช้ธงจะเข้ ใช้ธงอย่างอื่นปักไว้ไม่ได้หรือ ในที่นี้ข้าพเจ้าตั้งเป็นคำถามขึ้นเท่านั้น ยังไม่พยายามจะตอบ นอกจากจะกล่าวอย่างที่เขาใจกันว่า บักไว้ใครๆ จะได้รู้ว่าเป็นวัดซึ่งมีผู้มาทอดกฐินแล้ว คนอื่นมาสืบหาวัดสำหรับทอด หรือผู้ซึ่งผ่านไปมาจะได้รู้ไม่ต้องเสียเวลาไปสืบถาม จะได้โดยไมทหนาด้วย แต่ที่ทำกันเช่นนี้ ทำกันอยู่ในท้องถิ่นที่มีวัดมาก ซึ่งอาจมีวัดตกค้าง ไม่มีใคร

ทอดก็ได้ จึงมักมีผู้ศรัทธาไปสืบทอดหาวัดอย่างนี้เพื่อ
 ทอดกฐิน ตามปกติในวันใกล้ๆ จะสิ้นหน้าทอดกฐินหรือใน
 วันสุดท้าย ก็วันก่อนแรมค่ำหนึ่งของเดือน ๑๒ ทอดกฐิน
 อย่างนี้เรียกว่ากฐินตกค้าง หรือเรียกว่ากฐินตก ลางถิ่นก็
 เรียกว่ากฐินโจร เพราะกิริยาอาการที่ไปทอดเป็นอย่างไรไม่รู้
 เห็นรู้ตัวจู้ๆ ก็ไปทอด ไม่บอกกล่าวเล่าสืบล่วงหน้าไว้ให้
 วัดรู้ เพื่อเตรียมตัวทันได้พร้อมและเรียบร้อย การ
 ทอดกฐินตกถือว่าได้บุญอันยิ่งกว่าทอดกฐินกัน ตาม
 ธรรมดา ลางที่เตรียมข้าวของไปทอดกฐินหลาย ๆ วัด แต่
 ได้วัดทอดน้อยวัด เครื่องไทยธรรมที่ตระเตรียมเอาไปทอด
 ยังมีเหลืออยู่ หรือหาวัดทอดไม่ได้ ก็เอาเครื่องไทยธรรม
 เหล่านั้นจัดทำเป็นผ้าป่า เรียกกันว่าผ้าป่าแถมกฐิน ที่
 เป็นทอดผ้าป่าโดยเอกเทศก็มี ลางที่ก็มีແ່ແນกันครึกครื้น
 รวมทอดกันหลาย ๆ เจ้าของก็มี แต่งองค์ผ้าป่าางดงาม
 ประกวดประชันเอาหน้าเอาตากัน ลางที่เครื่องไทยธรรม
 ทอดผ้าป่ามีราคามาก ๆ เพราะแข่งขันประกวดกัน พระ
 สงฆ์องค์ใดมีโชคเป็นผู้ชักเอาไปก็นับว่ารวยได้อยู่ โปรด
 อ่านต้นเหตุ ทอดผ้าป่าในหนังสือ วิธีทำบุญ ของทอดสมุด -
 แห่งชาตินั้นเถิด

ยังมีการทอดกฐินอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า จุลกฐิน ซึ่ง
 ต้องจัดทำผ้าไตรถวายเป็นผ้ากฐิน เริ่มแต่เก็บฝ้ายเอามา
 กรอบ้านเป็นเส้นด้าย แล้วทอเป็นผืนผ้า และตัดเย็บ
 ย้อมไตรจีวรให้แล้วเสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง ให้ทันใช้เป็น
 ผ้ากฐินทอดได้ในวันรุ่งขึ้น เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า
 จุลกฐินเป็นสิ่งที่ทำยากสักเพียงไร ด้วยเป็นเรื่องต้องจัด
 ทำให้แล้วเสร็จแข่งกับเวลา เหตุนี้ผู้มีกำลังหรืออำนาจ
 วาสนาใจคอกว้างขวาง จึงจะสามารถทำได้ เพราะต้อง
 ระดมช่วยกันกุฏิกุจรมากคนด้วยกันทั้งกลางวันและกลางคืน
 สับเปลี่ยนและแบ่งหน้าที่เป็นเวรทำกันไป ตลอดจนมีการ
 เลี้ยงดูเป็นงานใหญ่และหนักแรงอยู่ เริ่มแต่ปั่นฝ้าย ใคร
 มีฝ้ายก็นำเอามาผสม เพื่อทำบุญร่วมด้วย ลางรายเอาฝ้าย
 หักลูกไปผูกไว้ตามกิ่งไม้ แล้วไปเด็ดเก็บมาเป็นทิวาเก็บเอา
 มาจากต้นจริง ๆ เป็นเรื่องสมมติต่างว่ากันนั้น ถ้าในโลก
 นี้ไม่มีสิ่งสมมติ ไม่มีต่างว่าก็เดือดร้อน ไม่ต้องดูแล
 ครอบนทร์หรืออ่านวรรณคดีก็ได้ ถ้าไม่เดือดร้อนจะไป
 เดือดร้อนเอาเมื่อไรเล่า นอกจากไปบวชเสียนั่นแหละ
 จึงจะพ้นจากเรื่องอย่างนี้ไปได้บ้าง แต่ก็ไม่น่าเสมอไป

ช่วยเป็นกรรมของสัตว์ที่ยังไม่พ้นโลกสงสารที่น่าสงสารแท้
การปั่นฝ้ายปั่นกันมากคน ช่วยกันปั่นเป็นเส้นด้ายแล้ว
ก็เข้าทอเป็นผ้า แบ่งทอกันหลายที การนี้มักใช้หญิงสาว
พรหมจารีเป็นผู้ทอ และมักทำกันที่บนศาลาการเปรียญ
ของวัดที่จะทอ เป็นการประกวดแข่งขันประลองฝีมือ
ทอผ้าของลูกสาวนั่นเอง เพราะการทอผ้านี้คนแต่ก่อน
ถือว่าเป็นวิชาจำเป็นอย่างหนึ่งของลูกผู้หญิงผู้มีอันจะกิน
ซึ่งจะต้องเรียนและทอเป็น ถ้าทอไม่เป็นก็น่าอายเป็นที่
ขายหน้ากัน เพราะ “หูกทอตะกอดัก เย็บร้อยปักจำหลักลาย
วิชาหญิงทุกสิ่งสาย สวาทเจ้าก็เข้าใจ” นี่เป็นถ้อยคำที่มีผู้
แต่งกล่าวชมนางนพมาศสมัยพระร่วงสุโขทัยที่ข้าพเจ้าจำไว้
ได้

ทอตุลกกฐินมักทำกันเมื่อเวลาจวนจะหมดเขตกฐิน
เช่นในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๒ จะได้ตุลกำลังความสามารถ
พร้อมเพรียงกันว่าทำได้ และถือว่าทอกกฐินอย่างนี้ได้
อานิสงส์แรงกว่าทอกกฐินธรรมดาตั้ง ๑๐ เท่า แน่นนอน
เพราะทำได้ยากและหนักใจมาก ต้องคร่ำเคร่งมีวิตกกังวล
เกรงว่าจะไม่แล้วทัน เมื่อสำเร็จจนทอได้ทันเวลา ความ

โล่งใจทีใจก็มีมามากไปตามส่วน เกิดปิติโสมนัสสบายใจ
 หาน้อยไม่ ได้บุญแรงอยู่ในตัว นึกก็เป็นธรรมดาไม่ว่า
 งานการอะไร ถ้าทำด้วยความสมัครใจพอใจ ถึงเป็นงาน
 ยากและหนักใจ เมื่อสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็รู้สึกพอใจ
 และดีใจไปตามส่วน เกิดเป็นความสุขใจขึ้นทันที เหตุนี้
 ความสุขสบายใจจึงอยู่ที่ตรงนี้ ไม่ใช่อยู่ที่สำเร็จและได้ของ
 ดี ๆ มาอย่างคล่อง ๆ ง่าย ๆ จนไม่รู้ค่าของสิ่งที่ได้มา
 เดียวนี้มีที่กระทบ คงทอดผ้าได้เร็วกว่าที่แบบโบราณ
 สะดวกกว่าเก่าได้อย่างหนึ่ง แต่ความยากความหนักใจลด
 ลงไป อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันและเราก็เลือกเอาอย่างนี้ด้วย

ทอเป็นผืนผ้าแล้ว เอามาตัดมาเปลาะเย็บเป็นจีวร
 แล้วย้อมเหลืองตากให้แห้ง ถ้าแห้งไม่ทันใจ ถึงกับต้องพัก
 กระพือลมเข้าช่วยด้วยก็มี ถ้าไม่สามารถจะทำให้แล้วเสร็จได้
 ครบทั้งไตรจีวร จะทำแต่จีวรสำหรับครองตัวเดียวก็ได้ไม่
 ผิด บริวารนอกนั้นจัดหาทำที่สำเร็จแล้ว คือซื้อหรือไปเอา
 มาจากที่อื่นก็ได้ เป็นเรื่องเอาเท่าที่สามารถจะเป็นไปได้
 สบายใจเหมือนกัน ระหว่างทำถ้ามีการเล่น การเล่นฉลอง
 สมโภชกันไปในตัว มีเลี้ยงอาหารกันเอิกเกริก เพราะงาน

เสียงอย่างนี้ถือว่าได้อานิสงส์แรง ชาวบ้านไม่ว่าใครเป็น
มาช่วย นี่เป็นวัฒนธรรมเดิมของเรา เป็นเพื่อนบ้านกัน
ก็ต้องด้อยที่ ด้อยอาศัย ผูกไมตรี มีความรัก ความนับถือกัน
ผิดกับสมัยปัจจุบันในท้องถิ่นที่มีความเจริญมากเช่นในกรุง
ในเมืองซึ่งไม่ใคร่กะเนียงถึงเพื่อนบ้านร้านถิ่น ตัวใคร
ก็ตัวใคร เมื่อมีเงินแล้วก็ไปเที่ยวหาซื้อของ เอาเงิน
เข้าจ้างก็อาจสำเร็จประโยชน์ได้แทบทุกอย่าง แต่ว่าขาด
คุณธรรมดังที่กล่าวมาเพราะฉะนั้นจุลกรฐินอย่างสมัยก่อนเมื่อ
ยังอยู่ในสมัยที่ไม่มีความเจริญถึงขนาดเหมือนบัดนี้ จึงเป็น
งานครึกครื้นมากอยู่กลางคืนจุดไฟจุดไฟสว่างไปทั่ววัด ชน
ชื่อว่าทำบุญงานบุญแล้วส่งกัน ถือกันยังยวดยาวนานอื่น
เพราะศาสนาไม่ว่าศาสนาใดเป็นแรงกำลังอย่างแรงทางจิต-
ใจ ในชีวิตของชาวบ้านข้อสำคัญงานจะสนุกครึกครื้นแค่ไหน
อยู่ที่มีคนหนุ่มคนสาวเข้าร่วมด้วย คนทั้งสองจำพวกนี้
ประชุมกันอยู่ที่ไหนมาก ๆ ที่นั้นก็ครึกครื้น เพราะเพิ่งเคย
เห็นโลกว่ามีความสุขสนุกสนานสักปานไร คือเห็นแต่ด้าน-
เดียว ชนให้เห็นโลกทั้งสองด้านก็ไม่เล่น ไม่ก้าวหน้า
ไม่โลดโผน เป็นจิต ๆ มล็ดซิดไปเพราะงานอย่างนี้ถ้ามี

แต่คนแก่คนเฒ่าวัยเดียวกันหมด ก็กร่อยไป ไม่สนุก
 ถึงหมดรส ด้วยคนแก่ส่วนมากชอบพูดแต่เรื่องเก่าเป็น
 ความหลัง พูดแล้วพูดอีกซ้ำ ๆ ซาก ๆ น่าเบื่อ จึงมักมอง
 ไม่เห็นความสนุกที่อยู่เฉพาะหน้า แต่จะโทษคนแก่ก็ไม่ได้
 ด้วยความสุขของคนแก่มีแต่เป็นความหลังเมื่อครั้งยังหนุ่ม
 สาวอยู่ ซึ่งบัดนี้ผ่านพ้นมาแล้ว ไม่มีโอกาสจะเป็นเช่นนั้น
 ได้อีกต่อไป จึงได้แต่นึกนรมย์เรื่องเก่าเป็นความหลัง
 ไปตามเรื่อง ไม่เหมือนกับพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ซึ่งนึก
 แต่กาลเฉพาะหน้าในเวลาปัจจุบันเท่านั้น นึกอย่างนี้ก็ถูก
 ในแง่หนึ่ง สิ่งทีล่วงแล้วก็ล่วงแล้ว สิ่งข้างหน้าก็ยังมา
 ไม่ถึงไปนึกถึงมันทำไม แต่ที่ว่ากาลเวลาเป็นสิ่งต่อเนื่องกัน
 เขาทำกันไปก็คุยกันไปตามภาษาของคนวัยนั้น ร้องเพลง
 หรือล้อกันไป เกี้ยวพาราสีกันไปเข้าทำนองคำกล่าว
 ของฝรั่งว่า “หนุ่มต้องเป็นหนุ่ม สาวต้องเป็นสาว” “ช่วย
 ไม่ได้” ด้วยเป็นธรรมชาติของโลกวิสัย ถึงคนแก่แต่ก่อน
 ก็หยอกอยู่เมื่อไรจะเป็นมาก่อนเหมือนกัน อย่าเข้าใจ
 ผิดว่าไม่เคย เพราะเรื่องอย่างนี้ไม่ว่าคนสมัยไหน
 เคยเป็นมาก่อนแล้วทั้งนั้น จะต่างกันก็แต่ลักษณะของ

กาลสมัยและโอกาส เหตุนี้คนแก่กับคนหนุ่มจึงต่างฝ่าย
ไม่ลงรอยเดียวกัน คิดเห็นกันไปคนแ่งถูกด้วยกันและผิด
ด้วยกันไม่มากนักน้อย ต้องเห็นใจกันบ้างมีข้อและร้นกัน
บ้างตามนิสัยของคนหนุ่มและคนแก่ แต่ไม่ใช่ชนิดอวดดี
หรือเอาหัวชนกำแพง จึงจะไปกันได้เป็นมงคลการบนฝ้าย
ทอดผ้าและเย็บจีวร เป็นหน้าที่ของผู้หญิงสาวเป็นส่วนมาก
แต่การตัดผ้าเป็น กระทง หรือกระบังสำหรับเย็บเป็น จีวร
เป็น หน้าที่ของผู้ชายผู้ใหญ่ หน่อยเพราะ บวชเรียนมาแล้ว
รู้เรื่องดี ตามปรกติผู้หญิงทำไม่เป็น อย่าลืมนะข้าพเจ้า
ใช้คำว่าตามปรกติน้อยจะหาว่าข้าพเจ้าดูหมิ่นผู้หญิงเพราะ
ผู้หญิงที่มีความสามารถเป็นพิเศษ ชนิดที่ชายทำได้หญิงก็
ทำได้ก็มีเหมือนกัน แต่หาได้ความยากเพราะผิดเพศ ส่วน
การโหลกขม้นสำหรับย้อมตลอดจนย้อมผ้าตากผ้า ตกเป็น
ภาระของชายหนุ่มเป็นส่วนมากเพราะมีแรงกำลัง ว่ากัน
ตามส่วนมากกว่าผู้หญิง สมควรแล้วที่เขาเรียกชายหนุ่ม
อันควรจะมีเมียได้แต่ยังไม่มีว่าคนบ่าว

ประเพณีจุลกฐินที่มักทำกัน ในวันจวนหมกเขตทอด
กฐินมีคำให้เขาเห็นมูลเหตุได้ว่า เดิมเห็นจะเป็นเรื่อง

ทอดกฐินตกค้าง   จึงไปจัดทำกันในระยะเวลาตอนนั้น
 ถ้านึกถึงสมัยก่อน   เวลาจนเจียนจะสิ้นเขตกฐินเช่นนี้
 ถ้าจะจัดทำก็ไม่มีผ้าเตรียมไว้ล่วงหน้า จะซื้อหาหรือพึ่ง
 เขาทำสำเร็จมีไว้ขายก็คงไม่มีที่ซื้อหาได้สะดวกนัก ด้วย
 ลักษณะความเป็นอยู่ของเรา   แต่เดิมอยู่กันเป็นหมู่บ้าน
 ถึงเดี๋ยวนี้ส่วนมากก็ยังเป็นเช่นนั้นอยู่ เพราะเกี่ยวกับเรื่อง
 อาชีพทางกสิกรรม ของใช้ไม่สอยต่าง ๆ ก็ต้องจัดทำเอง
 ภายในหมู่บ้านเสียโดยมากเป็นชนิดอุตสาหกรรมในครอบครัว
 เลี้ยงตัวเองใช้เอง   จะตั้งร้านค้าขายเหมือนในบ้าน
 ในเมืองที่เจริญก็ไม่มีและไม่เคยทำกัน และชาวต่างชาติ
 ก็ยังไม่แผ่การค้าขายของเขาไปถึงเมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้าต้อง
 การผ้ามาทำเป็นไตรจีวรสำหรับทอดกฐิน   เป็นเวลา
 กระชั้นหัน   ไม่ได้มีเตรียมเอาไว้ล่วงหน้าและไม่มีที่ซื้อ
 ได้สะดวก มีก็อย่างเดียว   ก็ต้องช่วยตนเองช่วยกันจัดทำ
 ขึ้นเป็นงานปัจจุบันทันด่วน ด้วยน้ำใจอันแรงกล้าใน
 ศรัทธาการบุญ   เมื่อทำสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความพร้อม
 เปรียง   ก็สามัคคีธรรม ก็สมควรอยู่ที่จะได้ว่าได้อานิสงส์
 แรง   เรื่องจะเป็นเช่นนั้น   มาภายหลังสิ่งแวดล้อมเปลี่ยน

แปลงไป จึงทำกันในเดือนมีโอกาสดำเนินไปได้พอเป็นประเพณี
 สืบต่อกันมาเท่านั้น ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นเช่นนี้จะถูกผิด
 อย่างไรก็ไม่ทราบ ถ้าท่านผู้รู้มีเมตตาจิตบอกให้รู้บ้าง
 ก็จะเป็นพระคุณแก่คนรุ่นหลังที่ยังไม่รู้ด้วย เทอญ.
